

O początkach Katedry Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

*Programma Nauk Administracyjnych
w Uniwersytecie Jagiellońskim
wykładanych przez Ferdynanda Koisiewicza o.p.d.
Zastępcę Profesora Nauk Administracyjnych
w tymże Uniwersytecie*

*Programma z umiejętności politycznych
Piotra Bartynowskiego*

z rękopisów wydał Jerzy Malec
z przedmową
Doroty Malec i Jerzego Malca

Przedmowa

Katedra Umiejętności Politycznych ustanowiona na uniwersytecie krakowskim w 1801 roku przez władze austriackie¹, nawiązywała do odpowiednich katedr istniejących na uniwersytetach niemieckich w dobie absolutyzmu. Wykładano w nich przedmiot zwany kameralistyką, a w jego obrębie naukę policji – będącą zbiorem zasad kształtujących nowoczesną administrację epoki światłego absolutyzmu. Na ziemiach polskich pierwsza katedra umiejętności politycznych powstała w roku 1784 na uniwersytecie lwowskim, erygowanym przez władze austriackie po pierwszym rozbiore².

W czasach Księstwa Warszawskiego, po roku 1809, krakowska Katedra Umiejętności Politycznych została zlikwidowana. Związane to było z nową organizacją Szkoły Głównej Krakowskiej, inspirowaną przez Hugona Kołłątaja, której celem było m. in. prowadzenie wykładów z nauk administracyjnych według założeń przyjętych w Szkole Głównej Warszawskiej³. Przywrócono ją dopiero w roku 1817. Jednostka ta, obejmująca przedmiotem wykładu *umiejętności polityczne w całej obszerności z dokładnym przystosowaniem ustaw administracyj-*

¹ Por. m.in. J. Malec, *Ferdynanda Kojsiewicza Programma Nauk Administracyjnych w Uniwersytecie Jagiellońskim wykładanych [w:] Historia integra. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. D. Janicka i R. Łaszewski, Toruń 2001, s. 403 i n.; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964, s. 91 i n., 174.; R. Dutkova, *Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Szkoła Główna Krakowska w latach 1809–1814*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 97 i n.

² L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894, t. 1, s. 100.

³ Archiwum UJ, S I – 120; R. Dutkova, *op. cit.*, s. 97 i nn. W 1809 r. ubiegał się jeszcze o tę Katedrę Johannes Kossowicz, który zamierzał prowadzić wykład po łacinie na podstawie dzieła Sonnenfelsa, jednak wskutek planowanej likwidacji Katedry – bezskutecznie. Archiwum UJ S I – 317.

nych ościennych krajów, stanowiła wówczas, w początkach istnienia Wolnego Miasta Krakowa, jedną z pięciu katedr Wydziału Prawa⁴.

Na przestrzeni lat swego istnienia ta ważna katedra przechodziła zmienne koleje losu, a do konkursów o stanowisko profesora umiejętności politycznych stawalo wielu kandydatów. W wyniku rozpisane- go w 1817 r. konkursu katedrę objął jako pierwszy Mikołaj Hoszowski (1778–1828), prawnik wykształcony na Uniwersytecie Lwow- skim, sędzia sądu apelacyjnego oraz senator Wolnego Miasta Krakowa⁵. Kierował nią, jako profesor umiejętności politycznych, do 1827 roku. Wykład dzielił na: naukę policji, ekonomii politycznej, ekono- mii narodowej, finansów i rolnictwa. Ponieważ sam, poza konspek- tem wykładu, nie stworzył własnej syntezy przedmiotu, opierał się m.in. na klasycznych opracowaniach Sonnenfelsa i Justiego, J.P. Har- la i A.L. Schlözera, z polskich zaś, na pracach: Stroynowskiego, Skrze- tuskiego, Czackiego, Ostrowskiego oraz, przede wszystkim, Frydery- ka Skarbka⁶. Z uwagi na objęcie przez Hoszowskiego, w roku 1823, funkcji dożywotniego senatora Wolnego Miasta z ramienia uniwer- sytetu, przez kilka lat prowadził wykłady jako tymczasowy zastępca, by zakończyć je w roku akademickim 1826/27. Zmarł kilka miesięcy później, 14 lutego roku 1828.

W ostatnich latach życia Hoszowskiego wobec licznych funkcji wy- kładającego tylko jako tymczasowy zastępca, rozpisano, z polecenia ku- ratora uniwersytetu Józefa hr. Załuskiego, w październiku 1827 r. nowy konkurs na obsadę katedry, do którego stanęło liczne grono kandyda- tów⁷. Byli to: Józef Strażnicki z Wiednia, Jan Plath z Koszyc, Jan Schön z Wrocławia, Stanisław Kudlicki z Lublina, Adam Bagniewski z War- szawy, ponadto miejscowi – Piotr Bartynowski, Wawrzyniec Soświński,

⁴ Postanowienie Komisji Organizacyjnej z 1817 r., Arch. UJ, akta S I – 298, cyt. za M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 174.

⁵ Archiwum UJ, S I – 317. Zob. też: K. Hoszowski, *Biografie ośmiu zgasyłych członków Towarzystwa Naukowego Krakowskiego*, Kraków 1869.

⁶ Archiwum UJ, S I – 130 (konspekt wykładu sporządził dopiero 18 VIII 1826 r.); M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 174 i nn.

⁷ J. Malec, *op. cit.*, s. 405; M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 177.

Wincenty Szpor i Ferdynand Kojśiewicz. O zastępstwo starał się też profesor prawa kryminalnego Antoni Matakiewicz, lecz jego prośba została z góry odrzucona z uwagi na kierowanie przezeń Katedrą Prawa Karnego i Procedury Sądowej. Mimo przedłożenia przez ubiegających się o katedrę wymaganych dokumentów, a w większości wypadków także programów wykładów, Załuski odłożył tymczasowo przeprowadzanie konkursu powierzając w 1828 r. funkcję zastępcy profesora umiejętności politycznych Kojśiewiczowi⁸, kanceliście uniwersytetu przez *względ na ciągłe i odznaczające się w biurze rektorskim prace tegoż*⁹.

Ferdynand Kojśiewicz urodził się 16 kwietnia 1801 r. w Wiśniczu, jako syn Floriana pisarza sądu pokoju w Wiśniczu i Sandomierzu, a następnie asesora sądu kryminalnego w Krakowie. Ukończył Szkołę św. Barbary i Liceum Nowodworskiego w Krakowie. W latach 1819–1823 studiował na Wydziałach Filozoficznym i Prawnym UJ, a od 1823 r. odbywał aplikację w sądzie pokoju oraz przy Trybunale I Instancji. Równocześnie pełnił funkcję kancelisty w kancelarii Uniwersytetu Jagiellońskiego (do 1828). W 1827 r. uzyskał stopień doktora praw. Przez wiele lat Kojśiewicz był sekretarzem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, pełnił też urząd *wizytatora generalnego szkół początkowych i wydziałowych* Wolnego Miasta Krakowa. Jego dorobek naukowy nie był obfity. W 1833 r. napisał (opublikowaną dopiero w 1841 r. w „Rocznikach Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”) *Rozprawę o początkach i obecnym stanie ekonomii politycznej* oraz w 1843 r. *Wiadomość historyczną o przywilejach i bullach papieskich obejmujących prawa, swobody i różne nadania Akademii Krakowskiej*. Jako wielbiciel twórczości Hugona Kołłątaja zamierzał wydać znaczną część jego spuścizny rękopiśmiennej, przejętej po sekretarzu pod-

⁸ M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 177–179; S. Wachholz, *Rzeczpospolita Krakowska. (okres od 1815 do 1830 r.)*, Warszawa 1957, s. 338.

⁹ Archiwum UJ, SI – 317 (22 II 1828).

kanclerzego Stanisławie Szymańskim. Udało mu się opublikować tylko część, resztę zasobu sprzedał Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu. Wspomnieć także wypada udział Kojśiewicza w życiu politycznym Wolnego Miasta. Był sekretarzem sejmowym i wydawcą diariusza sejmu z 1833 r., brał też udział w czasie rewolucji krakowskiej 1846 r. w zamachu na dyktatora Józefa Tyssowskiego.

W roku 1830 Ferdynand Kojśiewicz zwrócił się z prośbą o mianowanie go na stanowisko profesora nauk administracyjnych. Kurator zażądał wówczas przedstawienia dorobku naukowego z tej dziedziny, w postaci opublikowanej pracy lub – co najmniej – rękopisu. Kojśiewicz po konsultacjach odbytych w Warszawie u wybitnego znawcy tematu Fryderyka hr. Skarbka, przedłożył ramowy program przedmiotu, a także 28-stronicowy rękopis wykładu zatytułowany: *Programma Nauk Administracyjnych w Uniwersytecie Jagiellońskim wykładanych przez Ferdynanda Koisiewicza o.p.D. Zastępcę Profesora Nauk Adm. w tymże Uniwersytecie*¹⁰. Podkreślić wypada, że był to wyłącznie konspekt do prowadzonych zajęć, zawierający wyliczenie w punktach poszczególnych tematów¹¹. Mimo to, z uwagi na fakt podjęcia przez autora próby sformułowania przedmiotu, którego znaczący rozwój na Uniwersytecie Jagiellońskim stanie się udziałem takich uczonych jak Julian Dunajewski, Józef Bohdan Oczapowski, czy Franciszek Kasparek, zasługuje on na przypomnienie.

Wykład swój dzielił Kojśiewicz na dwie zasadnicze części, z których pierwsza – obejmująca: ekonomię polityczną, naukę administracji oraz konstytucje Królestwa Polskiego i Wolnego Miasta Krakowa, prowadzona była na roku pierwszym w wymiarze czterech godzin tygodniowo; druga – obejmująca: naukę skarbową, naukę policji administracyjnej i sądowej oraz naukę statystyki, na roku drugim, w takim samym wymiarze czasu.

¹⁰ Tamże, pod datą 24 lutego 1831.

¹¹ Była to zarazem, obok *Rozprawy o początkach, wzroście i obecnym stanie Ekonomii Politycznej* wydanej drukiem w 1841 r. w t. XVI „Rocznika Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego”, jedyna praca Kojśiewicza z zakresu tzw. umiejętności politycznych.

Wykład ekonomii politycznej rozpoczynał Kojśiewicz od zagadnień wstępnych, wyjaśniając teorię *nauki gospodarstwa narodowego*, jej cel, podziały, prezentując literaturę przedmiotu oraz rozwój tej nauki na ziemiach polskich. W dalszej części zajmował się zagadnieniami produkcji, dochodów, tzw. bogactwa narodowego i jego źródeł, konsumpcji, cyrkulacji pieniądza, a także rodzajami kredytu.

Nauka administracji pozostawała u Kojśiewicza w ścisłym związku z ekonomią polityczną. Dlatego też wykład traktować miał o trzech zasadniczych kwestiach: 1. *O wpływie administracji na przemysł rolniczy*; 2. *O wpływie administracji na udoskonalenie i pomyślność rzemieślniczego przemysłu, czyli fabrykacji surowych płodów*; 3. *O wpływie administracji na pomyślność handlu*.

Przedmiotem wykładu miało być ukazanie zależności pomiędzy właściwą administracją a wzrostem gospodarczym, z wyliczeniem sposobów do osiągnięcia tego celu w rolnictwie, przemyśle oraz handlu. Choć trudno odczytać w pełni poglądy autora z uwagi na lakoniczną formę konspektu, można domyślać się tu wpływów zarówno kameralistyki niemieckiej, jak i myśli fizjokratycznej, w tym i polskiej. Takie eklektyczne ujmowanie tematu było wszak charakterystyczne już dla poprzednika Kojśiewicza na katedrze – Mikołaja Hoszowskiego.

Przedmiotem wykładu w ramach umiejętności politycznych była także nauka o konstytucjach: Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej Krakowskiej. Kojśiewicz traktował ten temat nieco szerzej. Rozpoczynał go od omówienia podziału władz w ogólności, przechodząc następnie do nakreślenia kształtu ustrojowego Rzeczypospolitej szlacheckiej. Omawiał także zasady konstytucji Księstwa Warszawskiego. Dopiero w dalszej części przechodził do właściwego tematu. W odniesieniu do Królestwa Kongresowego przedstawiał w kolejności zapisy konstytucji w przedmiocie kompetencji i struktury władz: prawodawczej, sądowniczej i wykonawczej, a także problem obywatelstwa. Wolne Miasto Kraków omawiał poczynając od zasad konstytucyjnych, przechodząc następnie do organizacji i kompetencji Senatu,

zgromadzeń gminnych, Zgromadzenia Reprezentantów oraz władzy sądowniczej. Podejmował też problem kwalifikacji wymaganych do objęcia godności senatorskiej, poselskiej, urzędu sędziego, czy wójta. Kończył swe rozważania uwagami nad organizacją służby bezpieczeństwa publicznego w Wolnym Mieście.

Drugą część wykładu, prowadzoną dla studentów drugiego roku prawa, rozpoczynał Kojśiewicz od nauki skarbowej, zwanej też przez niego finansową. Omawiał tu kolejno: ogólne zasady dotyczące kształtowania dochodu publicznego, przeznaczenie, sposób użycia oraz zarządzanie dochodami publicznymi, kończąc na *wykładzie historyczno-krytycznym dochodów publicznych w krajach Królestwa Polskiego*. W szczególności wykład traktował o takich zagadnieniach jak: rodzaje dochodów, system podatkowy państwa, papiery wartościowe i system monetarny, banki, rodzaje wydatków publicznych, administracja skarbową, kontrola wpływów i wydatków budżetowych, kończąc się omówieniem kształtowania dochodów publicznych od starożytności po czasy autorowi współczesne, ze szczególnym uwzględnieniem finansów Królestwa Polskiego i Wolnego Miasta Krakowa.

Wykład nauki policji podzielony został na pięć części:

- I. *O opiece publicznej nad życiem i zdrowiem mieszkańców krajowych;*
- II. *O policyjnych środkach i sposobach zabezpieczenia majątków tak prywatnych jako też publicznych;*
- III. *O sposobach utrzymania obyczajności publicznej, porządku i karności ustawami przepisanych;*
- IV. *O opiece publicznej nad ubogimi;*
- V. *O opiece publicznej nad winowajcami i więzieniami publicznymi.*

W części pierwszej autor zajmował się przede wszystkim opieką państwa nad sierotami, chorymi i ubogimi oraz sposobami *zapobiegania przypadkom nieszczęśliwym życiu i zdrowiu grożącym*. Druga część dotyczyła ochrony własności oraz przeciwdziałania szkodom powstałym z przyczyn obiektywnych. Trzecia traktowała *o opiece publicz-*

nej policji nad dobrami obyczajami oraz o sposobach utrzymywania wewnętrznej porządku. Czwarła rozwijała, niezwykle ważny z punktu widzenia nauki policji, problem przyczyn ubóstwa i środków do jego zwalczania. Wreszcie piąta poświęcona była ściganiu przestępstw, dozorowi policyjnemu oraz funkcjonowaniu systemu penitencjarnego. Całość kończył przegląd ustawodawstwa policyjnego obowiązującego w Wolnym Mieście Krakowie oraz w Królestwie Polskim, a także objaśnienie Księgi Ustaw na Ciężkie Policyjne Przestępstwa (...) według Komentarza przez Józefa Kudlera w Wiedniu 1827 w dwóch tomach wydanego z zastosowaniem do ustaw w kraju naszym obowiązujących.

Był to tym samym wykład nauki policji wyraźnie nawiązujący do większości zagadnień poruszanych przez policystów niemieckich w XVIII i początkach XIX wieku. Kojśiewicz położył jednak akcent na policję bezpieczeństwa, pomijając szereg kwestii z zakresu administracji dobroczynnej, takich jak np. rozwój komunikacji, bezpieczeństwo przeciwpożarowe, oświata, czy ingerowania państwa w rozwój gospodarczy. Część z tych spraw uczynił zresztą przedmiotem wykładu z nauki administracji.

Ostatnia część programu wykładu nauk administracyjnych poświęcona była nauce statystyki. Autor zapowiadał tu opisanie związków występujących pomiędzy statystyką a historią powszechną i geografją, a także wyjaśnienie celu jakiemu służyć ma ta nauka. Studenci mieli także pozyskać informację o relacjach zachodzących między statystyką a innymi naukami politycznymi i administracyjnymi, poznać założenia teoretyczne tej nauki, jej rozwój historyczny i systematykę wewnętrzną. W dalszej części wykład podawać miał metody prowadzenia badań statystycznych w odniesieniu do państw europejskich, które Kojśiewicz dzielił na cztery grupy, tzw. *rządy polityczne*, różnicując je zapewne z punktu widzenia rozwoju polityczno-gospodarczego, bliżej tego jednak nie precyzując. Całość kończył rys statystyczny Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Każdą z sześciu części, na jakie wykład się dzielił, poprzedzać miał krótki opis historii danej nauki oraz przegląd literatury przedmiotu.

Program Ferdynanda Kojsiewicza zyskał pochlebną ocenę ze strony profesora prawa natury i ekonomii politycznej – Feliksa Słotwińskiego, który określił go jako *dobry i dostateczny*¹², jednak na skutek sprzeciwu Wydziału Prawa nominacji na stanowisko profesora nie uzyskał. Ogłoszono kolejny konkurs, do którego dopuszczeni zostali Kojsiewicz i Wincenty Szpor (adwokat, późniejszy zastępca profesora umiejętności politycznych na UJ w latach 1848–1851). Przeprowadzono egzamin konkursowy, podczas którego kandydaci odpowiadali na piśmie na zadane tematy¹³, oceniane przez powołanych ze strony Wydziału profesorów. Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego przedłożył pod rozprawę obie kandydatury Senatowi Rządzącemu Wolnego Miasta Krakowa, na pierwszym miejscu stawiając Ferdynanda Kojsiewicza, przede wszystkim z uwagi na fakt kierowania przezeń Katedrą Umiejętności Politycznych od roku 1828. W tej sytuacji Kojsiewicz uzyskał patent na profesora z dniem 15 listopada 1831 roku.

Po reorganizacji Uniwersytetu w roku 1833¹⁴, wskutek zmniejszenia liczby katedr prawnych i połączenia katedry umiejętności politycznych z katedrą prawa natury, Kojsiewicz utracił profesurę i powrócił na stanowisko zastępcy profesora. M. Patkaniowski tłumaczył to represjami po powstaniu listopadowym, bowiem jako motyw zwolnienia podano: *ponieważ w 1831 r. mianowany został, przez władze uznane następnie za nielegalne*¹⁵. Po rozpisaniu kolejnego konkursu, w październiku 1833 roku, na prośbę Kojsiewicza Senat akademicki zwolnił go wprawdzie od składania egzaminów konkur-

¹² Tamże. Słotwiński z upoważnienia Wydziału Prawa i Administracji recenzował wszystkie programy wykładów z umiejętności politycznych wpływające w tym czasie na ogłaszane konkursy. Najwyższą ocenę uzyskał u niego przedłożony jeszcze 2 lutego 1828 roku program Piotra Bartynowskiego, jednak ten otrzymał tymczasem katedrę prawa rzymskiego, którą kierował w latach 1829–1833. Por. M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 178–180, 200–201.

¹³ Zarówno obszerne odpowiedzi kandydatów, jak i ich ocena przez Wydział znajdują się w aktach Archiwum UJ SI – 317.

¹⁴ K. Soczyński, *Uniwersytet Jagielloński zreorganizowany w roku 1833*, Solura 1834.

¹⁵ M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 181.

sowych, jednak Konferencja Rezydentów unieważniła tę uchwałę. Przystąpił on zatem po raz kolejny do konkursu 23 maja 1834 roku, ponownie wraz z Wincentym Szporem¹⁶. Ponieważ nowy statut uniwersytecki przewidywał przesłanie akt konkursowych do zaopiniowania jednemu z uniwersytetów pruskich, odesłano je do Berlina, skąd w styczniu 1835 roku nadeszła pozytywna dla Kojśiewicza opinia uznająca go za *godniejszego do objęcia rzeczzonej katedry* od Szpora¹⁷.

Tym sposobem Kojśiewicz uzyskał po raz wtóry nominację profesorską, rozszerzoną obecnie o prawo natury. Wykłady prowadził do końca roku akademickiego 1846/47, dwukrotnie pełniąc funkcję dziekana Wydziału Prawa. W *Liście konduity dziekanów wydziałowych w Uniwersytecie Jagiellońskim z roku szkolnego 1837/38* napisano, iż *zaleca gruntowną znajomość nauk przez niego dawanych i dobra w wykładzie metoda*, zaś jego postępowanie z uczniami *łagodne i stosowne, uczniowie znaczne odnoszą korzyści*. Na podkreślenie zasługuje także pilność Kojśiewicza w uczęszczaniu na uroczystości i posiedzenia akademickie, z których *żadnych nie opuszcza i w tem względzie wszelkiej zalety godzien*.¹⁸ W 1847 roku, w wieku 46 lat, Ferdynand Kojśiewicz przeniesiony został na własną prośbę, z powodu – jak podał – choroby oczu, w stan spoczynku¹⁹. Jako emeryt dwukrotnie podejmował próby powrotu do zajęć na uniwersytecie, jednak bezskutecznie. Zmarł w Krakowie 14 kwietnia roku 1874.

Po odejściu Kojśiewicza, Katedrę Umiejętności Politycznych – po roku kierowania nią przez Niemca dr. Eberharda Jonaka przez trzy lata prowadził zastępca profesora – Wincenty Szpor, po czym objął w 1851 roku Julian Dunajewski – od 1861 r. profesor zwyczajny umiejętności politycznych, prawa administracyjnego i statystyki, późniejszy minister skarbu²⁰.

¹⁶ Archiwum UJ S I – 316.

¹⁷ Tamże, S I – 70; M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 183.

¹⁸ Tamże, S I – 367.

¹⁹ Polski Słownik Biograficzny, t. XIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 274 (biogram F. Kojśiewicza opracował M. Patkaniowski).

²⁰ Archiwum UJ S II – 619; M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 404.

Wraz z F. Kojśiewiczem do ogłoszonego w 1827 r. konkursu o Katedrę Umiejętności Politycznych stanął m.in. Piotr Bartynowski, późniejszy profesor prawa rzymskiego w latach 1829–1833. 2 lutego 1828 r. przedłożył on władzom Wydziału Prawa obszerny konspekt wykładu w zakresie umiejętności politycznych, uznany w postępowaniu konkursowym za najlepszy spośród złożonych przez kandydatów. Opinia Wydziału Prawa, wyrażona 29 lutego 1829 r. nie miała już dla starań Bartynowskiego znaczenia: Katedrę Umiejętności Politycznych, jak wyżej wskazano, jeszcze w lutym 1828 r. powierzono jako zastępcy F. Kojśiewiczowi, zaś sam Bartynowski w międzyczasie uzyskał stanowisko profesora prawa rzymskiego. W obu wypadkach decydująca okazała się wola kuratora uniwersytetu, Józefa Żałuskiego.

Piotr Bartynowski urodził się 19 października roku 1795 w Krakowie, tu ukończył gimnazjum Nowodworskiego i w latach 1814–1818 studiował filozofię i prawo. Po uzyskaniu absolutorium i praktyce sądowej kontynuował studia we Wrocławiu i Berlinie, gdzie słuchał m.in. wykładów F. C. Savignè'go. Po powrocie do Krakowa w 1821 r. mianowany został sędzią przy Trybunale I Instancji, w 1825 r. uzyskał stopień doktora praw, zaś w 1826 r. Senat Rządzący Wolnego Miasta mianował go dożywotnim prokuratorem przy Trybunale I Instancji²¹. Po niepomyślnym dla niego przebiegu konkursu, w którym ubiegał się o Katedrę Umiejętności Politycznych P. Bartynowski mianowany został – paradoksalnie bez przeprowadzenia konkursu – profesorem prawa rzymskiego²². Awans zawdzięczał poparciu kuratora uniwersytetu J. Żałuskiego, który wcześniej usu-

²¹ J. Muczkowski, biogram Piotra Bartynowskiego, *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków 1935, s. 335; Z. Pietrzyk, *Piotr Łukasz Bartynowski* [w:] *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, Kraków 2000, s. 258.

²² M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 201.

nał z katedry prawa rzymskiego profesora A. Boduszyńskiego. Programy wykładów Bartynowskiego z prawa rzymskiego nie zachowały się, wiadomo jedynie, że wykładał Pandecta według Warnköniga oraz *Ius feudale*²³. W 1833 r., w związku z mianowaniem go prezesem Trybunału I Instancji odszedł z uniwersytetu, a zwolnioną katedrę prawa rzymskiego połączono z prawem kanonicznym i powierzono F. Słotwińskiemu (jednocześnie odebrano mu katedrę prawa natury), który wykładał prawo rzymskie przez kolejnych czternaście lat²⁴. W tym samym roku Bartynowski utracił mandat senatora Wolnego Miasta, gdy działająca w imieniu mocarstw opiekuńczych Komisja Reorganizacyjna dokonała zmian w jego składzie.

Po latach Piotr Bartynowski powrócił na Uniwersytet Jagielloński, jednak nie w roli profesora, a kuratora (1852–1860) i rektora (1860/1861). Pełniąc z mianowania władz austriackich funkcję kuratora w złym dla uniwersytetu okresie germanizacji, zaskarbił sobie jednak dużą życzliwość środowiska akademickiego. W uznaniu zasług, w 1860 r., gdy przywrócono prawo wybierania władz uczelni, po zgłoszeniu przez Józefa Dietla wybrany został rektorem na kolejny rok akademicki²⁵. Bartynowski nie pozostawił po sobie drukowanych prac naukowych, z wyjątkiem też rozprawy doktorskiej opublikowanych w 1825 r.²⁶ Mimo braku dorobku naukowego był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a po utworzeniu Akademii Umiejętności został jej członkiem korespondentem²⁷. Zmarł w Krakowie 23 grudnia roku 1873.

Zachowana w archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego korespondencja między Wydziałem Prawa a kuratorem J. Załuskim dotycząca postępowania konkursowego o Katedrę Umiejętności Politycznych w 1828 r. dowodzi jak dużą wagę przywiązywano do wykla-

²³ *Index Lectionum* r.: 1829/30, 1830/31, 1831/32, 1832/33, cyt. za M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 201.

²⁴ M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 202.

²⁵ Z. Pietrzyk, *op. cit.*, s. 258.

²⁶ *Theses pro summis in utroque jure honoribus*, Kraków 1825.

²⁷ J. Muczkowski, *op. cit.*, s. 335.

du tego przedmiotu, obejmującego rozległą i, z uwagi na sytuację polityczną Rzeczypospolitej Krakowskiej, drażliwą materię styku szeroko rozumianego ustawodawstwa administracyjnego i ustrojowego. Kurator zażądał szczegółowego raportu z konkursu wraz z dokładnym planem rozwoju wykładu z tej dziedziny w przyszłości²⁸. W odpowiedzi Wydział Prawa zaproponował zmianę nazwy katedry na Katedrę Nauk Administracyjnych (co zresztą nie nastąpiło), obejmującą wykładem naukę policji, ekonomię narodową i naukę skarbową, a także statystykę. Z tradycyjnego wykładu proponowano za to usunąć naukę o konstytucjach oraz o rolnictwie²⁹. O ile ta ostatnia z czasem zniknęła z wykładu umiejętności politycznych, o tyle konstytucje Wolnego Miasta Krakowa oraz Królestwa Polskiego omawiali w jego ramach wszyscy kolejni wykładowcy.

Szerokie ujęcie przedmiotu proponował w swym programie wykładu Piotr Bartynowski. Zgodnie z opinią profesora Feliksa Słotwińskiego, oceniającego materiały złożone przez kandydatów ubiegających się o wakującą katedrę program P. Bartynowskiego *nie jest prostym rejestrem przedmiotów administracyjnych, ze znanych dzieł wypisanych, ale jest rzeczywiście układem własnym kandydata przez gruntowną znajomość tejże nauki, obeznanie się z jej pisarzami i zgłębienie ich dzieł uformowanym, obejmującym nie tylko wszystkie przedmioty nauk administracyjnych, ale oraz własny metod, czyli sposób podług którego kandydat lekcje swoje z korzyścią dla uczniów dawać zamierza*³⁰. Dobre przygotowanie kandydata dostrzegł F. Słotwiński także w tym, że *nie tylko czytał sławniejszych tej nauki pisarzy: Smitha, Schlözera, Sartoriusza, Sonnenfelsa, ale oraz zgłębił ich systemata*. Słotwiński zauważył również, że *znany jest mu dobrze zakres i granice nauk administracyjnych; przekonywa, iż nie tylko zna, ale oraz czuje potrzebę i ważność tych nauk. Wskazanie linii granicznej między naukami pra-*

²⁸ M. Patkaniowski, *op. cit.*, s. 178.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ F. Słotwiński, *Zdanie o programmatach kandydatów ubiegających się o wakującą katedrę*, Arch. UJ, S I – 317.

wa i naukami administracyjnymi, a oraz nieodzownej potrzeby gruntowania drugich na pierwszych jest rękojmią, że przez takiego profesora nie tylko zdadni, ale i sprawiedliwi kameraliści uformowani być mogą³¹. Warto zaznaczyć, że w opinii F. Słotwińskiego oceniającego programy kandydatów materiały złożone przez F. Kojsiewicza (któremu ostatecznie powierzono katedrę), określone zostały bardziej powściągliwie, zaledwie jako *dobre i dostateczne*³².

Programma umiejętności politycznych Piotra Bartynowskiego jest obszernym, liczącym 104 strony rękopisu, projektem wykładu³³. Autor szczegółowo wskazuje w nim elementy, które zamierza objąć wykładem, jednak nie wszystkie omawia szczegółowo w przedstawionym rękopisie. Konspekt otwiera *Programma ekonomii politycznej*. We wstępie autor wskazuje na dwa istotne elementy państwa: władzę, którą nazywa właściwym państwem oraz obywateli–naród, lud, którym państwo ma zapewnić bezpieczeństwo, wolność, a także właściwe oświecenie. Sporo uwagi poświęca obowiązkowi podatkowemu obywateli i pojęciu majątku publicznego, dochodów państwa. W wyrażanych opiniach wyraźnie widać przywiązanie do tradycyjnie rozumianej kameralistyki i nauki policji. Wyraźnie akcentuje cel wykładu i jego charakter: *ustalenie bezpieczeństwa i wzniesienie potęgi państwa, przez trafne zasad doświadczaniem wieków ugruntowanych zastosowanie, zamiar każdego rządu, ułatwiany systematycznym umiejętności do tego prowadzących wykładem przedmiot ekonomii politycznej, czyli nauk administracyjnych, inaczej kameralnymi zwanymi stanowi.*

Kolejną część programu stanowią *umiejętności posiłkowe, czyli pomocnicze*. Do tego rodzaju umiejętności zaliczył prawo, uznając, że *wszystkie niemal stosunki administracyjne gruntują się na jego zasadach,*

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ Arch. UJ, S I – 317.

a wielka część czynności administracyjnych według formalności prawnych załatwianą być musi.

Zwraca przy tym uwagę na konieczność zaznajomienia się nie tylko z przepisami o charakterze administracyjnym, lecz także z prawem lennym, kościelnym, prywatnym. Za część nauk administracyjnych uznał również politykę, czyli *umiejętność rządzenia krajem*, dostrzegł pomocnicze znaczenie statystyki i historii.

P. Bartynowski wyodrębnił w swym planie wykładu historię umiejętności politycznych, uznając za konieczne dla pełnego cyklu kształcenia – poza rozwojem krajów średniowiecznej i nowożytnej Europy – uwzględnienie elementów sięgających czasów starożytnej Grecji i Rzymu, ale także Chin, Egiptu, Babilonu. W ujęciu tym zaakcentował rozwój podatków i dochodu (skarbu) krajowego a także aparatu administracyjnego zajmującego się pobieraniem świadczeń i danin. Planuje szczegółowo przedstawić trzy wyróżniane jako podstawowe systemy gospodarstwa publicznego: fizjokratyczny, kupiecki (handlowy) oraz przemysłowy (system Smitha), poświęcając im kolejne części wykładu (*wykład pojedynczych systematów*).

Prezentowany program wykazuje dużą erudycję Bartynowskiego, rozległą wiedzę ogólną a także znajomość europejskiej literatury przedmiotu.

Kolejna, ważna część poświęcona została *Ekonomii narodów*. Bartynowski planował wykład ów poszerzyć o *ziemiaństwostwo oraz i rozbiór exegetyczny Konstytucji tak Kraju naszego iak i Królestwa Polskiego*. Szczegółowe przedstawienie zagadnień ekonomii narodowej rozpoczynać miało omówienie zasad i pojęcia majątku, dochodów i bogactwa narodowego, następnie sposobów jego tworzenia i pomnażania oraz rozdziału i użycia dochodów. Studenci poznawać mieli mechanizmy ekonomiczne kształtujące ceny, stymulujące rozwój przemysłu, zasady kredytowania i działalności bankowej (osobny *traktat o bankach*).

Jako drugą część ekonomii politycznej zamierzał wykladać *Ekonomię rządową*, rozpoczynając od wyjaśnienia pojęcia i ukazania dwostych celów: policyjnych i finansowych oraz przedstawienia różnych

systemów *ekonomii* czyli *gospodarstwa narodowego*. W dalszej części wykładu zamierzał skupić się na zagadnieniach policji, zarówno krajowej, jak i miejscowej. Wśród zagadnień *umiejętności ogólnej państwa policyi* osobno planował przedstawić problemy bezpieczeństwa ogólnego (*obrony samego państwa, jego formy rządu i ogólnych urzędzeń, w szczególności zaś urzędzeń przeciw buntom, rozruchom, dalei przeciw rozbojom i bandom rozbójników; nakoniec przeciw nadużyciom i złemu porządkowi publicznych ustanowień, wymiaru sprawiedliwości i sameyże policyi; a mianowicie najprzód pod względem wykonania praw tak w ogólności, iak i pod względem osadzenia publicznych urzędów*), osobno zaś zagadnienia ochrony prawnej władzy państwowej i odpowiedzialności za zbrodnie *przeciw władzy naiwyższej popełnione*. Kolejny element stanowić miało omówienie zasad *policyi prywatnego bezpieczeństwa* obywateli, zasady ochrony prawnej ich majątku oraz bezpieczeństwa domowego.

W ramach omawiania zasad bezpieczeństwa osobistego pierwsze miejsce zająć miała, zdaniem Bartynowskiego, *policya lekarska*, podzielona na *ogólną policyę zdrowia i na urządzenia medyczne ratunkowi zdrowia poświęcone*. Choć zdawał sobie sprawę, że część tych zagadnień stanowiła przedmiot wykładu na Wydziale Lekarskim, to z uwagi na ich znaczenie dla zdrowia publicznego zamierzał omówić je szczegółowo. Kolejnym elementem przekazywanej wiedzy stać się miały zasady *względem bezpieczeństwa honoru i wolności*, obejmujące *wykład obrony tak osobistej iak i obywatelskiej wolności, dalej zaś obrony honoru i dobrego imienia z czem połączy się traktat o pojedynkach*.

Jako drugi podrozdział policji bezpieczeństwa wyróżnił Bartynowski bezpieczeństwo majątku *przeciw wzajemnym między obywatelami naruszeniom, a mianowicie przeciw kradzieży, oszustwu itp, dalej przeciw lichwiarstwu (...) przeciw niezczęściom i niebezpieczeństwom z natury i z przypadku wynikającym*. W ramach tej części wykładu zaakcentował pojęcie policji ogniowej. Osobno wymienił *policyę bezpieczeństwa domowego* (familiijną) obejmującą zagadnienia karności domowej, nadzoru nad służbą oraz *policyę gospodarstwa domowego* co do zarobkowania, wydatków i lekkomyślnego zaciągania długów.

Polityca oświecenia obejmować miała informacje o ludności, wiedzę o sposobach zachowania populacji, emigracji oraz imigracji, zakładaniu kolonii, o zasadach prowadzenia spisów ludności. W części poświęconej właściwej polityce oświecenia zamierzał przedstawić wykład o *właściwej polityce naukowej*, a następnie o *polityce rękodzielniczej, czyli o przemysłowym wykształceniu narodu*. Zgodnie z tymi założeniami wykład ukazać miał udział państwa (rządu) w kształceniu i wychowaniu młodzieży przez analizę problemów publicznych zakładów naukowych: szkół, akademii, uniwersytetów, towarzystw naukowych itp. W tej partii zagadnień Bartynowski zamierzał przedstawić również zagadnienia wolności druku i jej ograniczenia. Zwrócił uwagę na konieczność zadbania o moralne ukształtowanie obywateli, dostrzegając w tym kluczową rolę religii i planując poszerzyć wykład o zagadnienia stosunków między państwem a Kościołem oraz tolerancji religijnej.

Dużo miejsca poświęcił planowanej części wykładu o *polityce rękodzielniczej*, poszerzając wywody o zagadnienia konkurencji, monopolu i przywilejów, przeszkód w rozwoju przemysłu, kształcenia rzemieślników itd. Zwrócił przy tym uwagę na obowiązki państwa w zakresie budowy dróg, mostów, usławniania rzek, usuwania ubóstwa, zwalczania żebractwa, opieki nad ubogimi w domach pracy i miejscach dobroczynnego schronienia, pomocy wdowom, sierotom itd.

Przedmiotem analizy miały stać się także ustawy i zarządzenia policyjne w zakresie rolnictwa (gospodarstwa ziemiańskiego). Bartynowski zwraca uwagę na konieczność wspierania przez rząd rolnictwa, sugeruje też wprowadzenie dodatkowych gospodarskich zatrudnień, które mogłyby zapobiec szkodliwemu lenistwu w miesiącach zimowych. Dostrzega problemy hodowli zwierząt gospodarskich, leśnictwa, polowań itd.

Kolejne elementy wykładu stanowić miały szeroko analizowane zagadnienia *gospodarstwa górniczego i polityki górniczej* oraz *polityki handlowej i fabrycznej w ogólności tudzież szczegółowo, o cechach, giełdach i ich usunięciu, o poprawie stanu rzemiosł przez zaprowadzenie stosownych nauko-*

wych zakładów tudzież ustanawiania nadzoru do oceniania wyrobów (...), o magazynach dla ubogich robotników i innych tego rodzaju pomocach.

Wykład umiejętności policji zamykać miała wiedza o miastach, ich celach oraz miejskich instytucjach bezpieczeństwa, jak również informacje o policji wiejskiej, w tym o zakładaniu wsi, zarządzaniu i zapewnianiu im bezpieczeństwa.

Drugą, wydzieloną przez autora programu częścią stać miały się zagadnienia umiejętności ekonomii politycznej, w tym zwłaszcza rządowej (*Finansya*). Pod pojęciem tym Bartynowski rozumiał wiedzę o dochodach i wydatkach państwa, a jej przekazywanie – jak w wypadku wszystkich części jego wykładu – otwierało przedstawienie ważniejszej literatury przedmiotu.

Wykład o wydatkach rządowych ukazywać miał analizę wydatków dworu panującego, a w części najobszerniejszej – wydatków na utrzymanie państwa, w tym wojskowych, dyplomatycznych, na utrzymanie administracji oraz wymiaru sprawiedliwości, na spłatę długów publicznych.

Jak podnosił autor, *w traktacie o dochodach państwa wykazane będą ich zasady i przeznaczenie w ogólności, dalej rozróżnienie dochodów państwa od dochodów panującego.* Omawianie źródeł dochodów obejmować miało zagadnienia dóbr koronnych, kameralnych i regaliów, a przede wszystkim podatków i ich rodzajów. Autor zamierzał wykazać większe korzyści płynące z samodzielnej administracji państwowych lasów, kopalń itd. niż z oddania ich w prywatny zarząd między innymi dzierżawę. Wśród planowanych do szczegółowej analizy rodzajów podatków, Bartynowski wymienił podatek osobisty, przemysłowy, majątkowy (gruntowy i kapitałowy), od dochodów i konsumpcyjny. Dostrzegając trudności w sprawiedliwym i rzetelnym wymiarze podatku od dochodów zauważa, iż należy go traktować jako podatek nadzwyczajny. Wykład o podatkach zamykać miały szczegółowe informacje o systemie podatkowym Rzeczypospolitej Krakowskiej oraz Królestwa Polskiego.

Osobnym punktem wykładu stać się miała analiza dochodów nadzwyczajnych, do których zaliczył w pierwszej kolejności *Skarb*

publiczny, którego zbieranie w czasach pomyślnych z żadnem prawie obywateli wysileniem następuje, a zaspokoienie z niego potrzeb publicznych w nadzwyczajnych przypadkach dogodnością się staie. Dalej omówione miały być pożyczki na cele publiczne, zaciągane w sytuacji braku środków publicznych, a także tzw. pozorne pożyczki, za jakie uważał Bartynowski m.in. pożyczki na loterie, dożywotnie wypłaty, obligacje i weksle.

Kolejną większą, wyodrębnioną częścią wykładu stać się miała *teorya gospodarstwa ziemiańskiego*. Bartynowski zwracał uwagę, że wiedza z zakresu rolnictwa i gospodarstwa ziemiańskiego obejmować powinna rozległe wiadomości z różnych dziedzin, takich jak: botanika, mineralogia, chemia, fizyka, fizjologia, geometria, mechanika, hydraulika. Zdawał sobie jednak sprawę, że wykład musi być ograniczony tylko do wybranych elementów, stąd – po historycznym wstępie o początkach i rozwoju rolnictwa – zamierzał omówić pewne elementy z zakresu chemii oraz fizjologii. Miały być nimi wiadomości *o chemicznej ciał sile i o tem co stanowi materye w ogólności, daley wyszczególnienie powszechnych materyi iakimi są ciepło, światło, powietrze, woda i inne nierozkładalne materye i ich związki (...).* Zamierzał także przedstawić wiadomości *o organiźmie i organicznem życiu, o powstawaniu istot organicznych i żywieniu się onych, o różnych organicznego życia stanach, [poprzez choroby aż po] stan martwości czyli śmierci.* Ów wstęp uważał za niezbędny dla właściwego wykładu o rolnictwie i hodowli bydła, szeroko rozbudowanego. Sprawy hodowli uważał za szczególnie istotne – poświęcił im bowiem fragment wykładu opatrzoney osobnym podtytułem (*Traktat o chodowaniu bydła*).

Program wykładu przygotowany przez Bartynowskiego zamykać miały – bez wyodrębnienia ich w osobną część czy podtytuł umieszczone za traktatem o rolnictwie – wiadomości o Konstytucji Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej Krakowskiej. Można przypuszczać, że te ostatnie zdania *programmy* dopisane zostały na gorąco, w celu uzupełnienia projektowanego wykładu, który pierwotnie miał ich nieobejmować. Przypuszczenie to opierać można między

innymi na przytoczonej wyżej opinii Wydziału Prawa co do treści przedmiotu umiejętności polityczne. Wykład o konstytucjach opierać się miał na ich egzegetycznym tłumaczeniu, omówione miały zostać również akty *Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rosyi Króla Polskiego* oraz statuty i reskrypty Komisji Organizacyjnej Wolnego Miasta Krakowa.

Obszerny, zredagowany bardzo starannie, niemal bez skreśleń rękopis uważał Bartynowski za *krótki rys wykladać się mających umiejętności, iaki mnogość powołania mego zatrudnień, szytek prawie czas wyczerpująca przedstawić dozwoliła, a który pod łaskawe Szanownych Profesorów niegdyś mioch ocenienie podając, wybaczenia usterków i niedoskonałości nadzieję sobie czynię*.

Wykład Bartynowskiego nacechowany był wyraźnymi wpływami XVIII-wiecznej nauki policji, wypieranej wówczas stopniowo przez rodzącą się – głównie w krajach niemieckich – naukę administracji. Rozróżniał on policję bezpieczeństwa i dobrobytu, w kształcie postulowanym przez Christiana Wolffa, czy Johanna Heinricha von Justiego oraz Josepha von Sonnenfelsa. Szczegółowo omawiał w swym wywodzie zadania poszczególnych działów tzw. administracji świadczącej: lekarskiej, oświecenia, rękodzielniczej, drogowej i inn. Jednocześnie zgodnie z zasadami kameralistyki łączył rozważania o policji z nauką handlu czy finansów.³⁴ Nie odbiegał także w programie wykładu od założeń realizowanych w warszawskiej Szkole Nauk Administracyjnych (późniejszej Szkole Prawa i Administracji), założonej w roku 1811 w Księstwie Warszawskim³⁵.

³⁴ Por. J. Oczapowski, *Policjanci zeszłego wieku i nowożytna nauka administracji*, Warszawa 1882, s. 75 i nn; J. Malec, *Polska myśl administracyjna XVIII wieku*, Kraków 1986, s. 10 i nn; J. Malec, D. Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wyd. II uzup., Kraków 2003, s. 54 i nn.

³⁵ Por. B. Leśnodorski, *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1963, s. 17 i nn; P. Cichoń, *Rozwój myśli administracyjnej w Księstwie Warszawskim 1807–1815*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, s. 61–65; J. Malec, D. Malec, *op. cit.*, s. 94–96.

Jak wyżej wskazano, program wykładu przygotowany przez Piotra Bartynowskiego zyskał wysoką ocenę i uznany został za najlepszy spośród złożonych przez kandydatów do konkursu o Katedrę. Katedry jednak mu nie powierzono, choć jak się wydaje dobra opinia o jego umiejętnościach pomogła mu w uzyskaniu w 1829 roku stanowiska profesora prawa rzymskiego.

prof. dr hab. Dorota Malec
prof. dr hab. Jerzy Malec

*Programma
Nauk Administracyjnych
w Uniwersytecie Jagiellońskim*

*wykładanych
przez
Ferdynanda Koisiewicza o. p. d.
Zastępcę Profesora Nauk Adm.
w tymże Uniwersytecie*

Upoważniony Reskryptami JW^o Kuratora Jeneralnego Instytutów Naukowych z dnia 22 lutego 1828 r. N° 141 i z dnia 3 Lutego 1829 r. N° 100, jako też Wysokiego Senatu Rządzącego Wol. M. Krakowa i Jego Okręgu z dnia 20 Stycznia 1829 r. N° 241 do pełnienia zastępczo obowiązków Professora Katedry Nauk Administracyjnych w Uniwersytecie Jagiellońskim; stosownie do Świetnego Wydziału Prawa i Administracyi, Postanowieniami JW^o Rektora z d. 15 Maja 1829 N° 249 i JW^o Kuratora Jeneralnego z d. 4 Maja 1829 N° 367 zatwierdzonej; od dnia 24 Lutego 1828 r. do obecnej chwili, zajmie się wykładem Nauk Administracyjnych według Rękopismów przez siebie ułożonych a w myśl Reskryptów JW^o Kuratora Jeneralnego z d. 31 Lipca 1830 N° 602 i z d. 28 Grudnia 1830 r. N° 1,333 przez Świetny Wydział Prawa i Administracyi Administracyi zatwierdzonych, w porządku następującym: Audytorom Uniwersytetu Jagiellońskiego Wydziału Prawa i Administracyi pierwszo-letnim, w Poniedziałki, Wtorki, Środy i Czwartki, rano od godziny 9 do 16^{ey} wykładam:

I Ekonomią Polityczną.

II Naukę Administracji.

III Konstytucją Krol. Pol. i Wol. M. Krakowa.

Drugo-letnim zaś Audytorom tegoż Wydziału w Poniedziałki, Wtorki, Środy i Czwartki popołudniu od godziny 3^{ey} do 4^{ey} wykładam:

I Naukę Skarbową.

II Naukę Policji Administracyjnej i Sądowej.

III Naukę Statystyki.

Całego zaś Kursu Nauk Administracyjnych Programm według którego i na przyszłość wykładem tychże Nauk zajmować się zamýsłam, mam zaszczyt złożyć Swietnemu Wydziałowi dla urzędowego użycia.

*Programma Nauk Administracyjnych
w Uniwersytecie Jagiellońskim wykładanych.*

I Nauki Ekonomii Polityczney.

1. Wstęp. Co się rozumie przez Naukę Ekonomii Polityczney czyli Teorię Nauki Gospodarstwa Narodowego? jaki cel tey Nauki? jak się dzieli?
2. Historia i Literatura Ekonomii Polityczney?
3. Jakie mamy wiadomości o ukształceniu tey nauki w kraju naszym?

Część Ia O Produkcji.

4. Co jest źródłem bogactw? Jak się dzieli praca towarzyska? Od czego zależy ilość płodów w kraju wydawanych?
5. Co jest podział pracy? Jaki wpływ tego podziału na bogactwo narodowe?
6. Jakie są istotne granice podziału pracy?
7. Co jest zamiana? jakie są środki ułatwiające zamianę?
8. Co jest wartość zamienna?

9. Co rozumiemy przez zapas? co przez kapitał?
10. Ilorazkie są sposoby użycia kapitałów?
11. Wyłożyć w krótkości zasady produkcyi.

Część IIa O Dochodach.

12. Co iest dochód w ogólności? cena naturalna targowa?
13. Które są części stanowiące cenę towarów?
14. Co rozumiemy przez zarobek pracy? wyliczyć okoliczności mające wpływ na powiększenie się lub zmniejszenie stopy zarobków? wykryć związek zachodzący między stopą zarobków a bogactwem narodowem?
15. Co się rozumie przez zyski z kapitałów? jakie okoliczności mają wpływ na stopę procentów?
16. Jaki zachodzi stosunek między zarobkiem a zyskiem w rozmaitych sposobach użycia kapitałów?
17. Co się rozumie przez dochód z własności ziemi ciągniony czyli intratę gruntową?
18. Jakim zmianom cena naturalna i targowa podlega?
19. Wykazać wpływ udoskonaleń i postępów przemysłu na cenę rozmaitych produktów.

Część III O Bogactwie Narodowym i jego postępach.

20. Co jest bogactwo narodowe?
21. Od czego zależy zdolność i sposobność do pracy ludności krajowej?
22. Jakie skutki z rozmaitych sposobów użycia pracy i kapitałów na bogactwo narodowe spłynęły?
23. Jakie były postęпки przemysłów i bogactw narodowych?
24. W jakim związku zostaje interes własny mieszkańców z bogactwem narodowym?

Część IVa O Konsumpcyi.

25. Co jest Konsumpcya czyli Zużycie i jakie jego rozmaite rodzaje?
26. Jakie są ogólne skutki zużycia?
27. Co jest zużycie prywatne?
28. Co się rozumie przez zużycie płodne czyli reprodukcyjne a co przez zużycie niepłodne?
29. Wyliczyć ogólne zasady i skutki publicznego zużycia?

Część Va O Obiegu czyli Cyrkulacji bogactw.

- 30. Co się rozumie przez obieg czyli cyrkulacją wartości, jaki związek między obiegiem a zużyciem zachodzi?
- 31. Od czego zależy łatwość i szybkość obiegu wartości?
- 32. Co jest cyrkulacja pieniędzy? wielorakiem się sposobem uskutecznia? jak się dzieli? od czego zależy? jakie skutki z cyrkulacji pieniędzy na bogactwo narodowe wpływają?
- 33. Co jest obieg dóbr nieruchomych? Co jest Kredyt grunto-
wy? a co Handlowy?

II Nauka Administracji.

1. Wstęp. Jaki zachodzi związek między Nauką Ekonomii Polityczney a jej zastosowaniem do innych części nauk administracyjnych? wyłożyć zamiar nauki administracyjney i jej podział?
2. Historia i Literatura nauki administracyjney.

Część I. O wpływie administracji na przemysł rolniczy.

Oddział I. O wpływie administracji na wzrost rolnictwa ze względu na właścicieli ziemi.

A.) Naród i Monarchowie jako właściciele ziemi uważani.

3. O dobrach narodowych i ich skutkach na rolnictwo krajowe.
4. Jak zawiadywano dawniej dobrami narodowymi w Polsce?
5. O rozmaitych sposobach zawiadywania dobrami narodowymi i ich wpływie na postęp rolnictwa.
6. O prawidłach do wynalezienia czystey intraty z gruntu służących, czyli o anszlagach.
7. Czy rząd ma prawo alienować dobra narodowe? i iakie przytem trudności spotyka?

8. Dla czego lasy narodowe pod ogólne prawidła alienacyi dóbr tego rodzaju podciągnięte być nie mogą?
9. O związku gospodarstwa leśnego z gospodarstwem narodowem.
10. O rządzie, gospodarstwie i policyi leśney.

B.) Korporacye i gminy iako właściciele dóbr gruntowych uważane.

11. O dobrach przez korporacye posiadanych, i ich wpływie na stan rolnictwa.
12. O gruntach wspólnie posiadanych.

C.) O osobach przemysłem rolniczym zajętych zajętych.
O właścicielach i niewłaścicielach ziemi iey uprawą
zatrudnionych.

13. O właścicielach ziemi uprawą swych gruntów trudniących się.
14. O poddaństwie rolniczej Klasy.
15. O wolnem alienowaniu gruntowej własności iako warunek kwitnącego stanu rolnictwa uważanem.

Oddział 2gi O wpływie administracyi na wielkość kapitałów
w rolnictwie krajowem użyć się mogących.

16. O małych i wielkich gospodarstwach pod względem ich wpływu na rolnictwo.
17. O potrzebie ułatwienia pożyczek na własność gruntową zaciąganych, i o warunkach pod któremi kapitały pożyczane zyskownie i korzystnie w rolnictwie użyte być mogą.
18. Ogólne prawidła względem ułatwienia pożyczek właścicielom gruntowym.
19. O systemacie hipotekowym.
20. O kredyty-kasie Duńskiej i o landszafcie Pruskim.

Oddział 3ci O wpływie administracyi na intratę gruntową.

21. O przychodzie surowym z rolnictwa.
22. O zbożu iako towar uważanem, i o stosunku między produkcją a konsumpcją jego w narodach zachodzącym.
23. O wpływie administracyi na intratę z materyałów surowych ciągnioną.
24. O dochodzie propinacyinym.
25. O wydatkach rolnika na potrzeby gminne.
26. O wpływie administracyi na zmniejszenie nakładów produkcyjnych i wydatków prywatnych rolnika.

Część II O wpływie administracji na udoskonalenie
i pomyślność rzemieślniczego przemysłu, czyli fabrykacji
surozowych płodów.

27. O fabrykacji w ogólności.
28. O rozmaitych peryodach fabrykacji i o ogólnych zasadach które ztąd dla administracji wynikają.
29. O środkach przymuszających w celu wsparcia krajowej fabrykacji używanych.
30. O środkach zachęcających i wspierających fabrykacją kraiową.
31. O rękodzielnich rządowych.
32. O inspekcyach fabrykacji. O zakazach sprzedawania fabrykatów wprost konsumentom. O ściśle oznaczeniu miejsc w których się rękodzielnie znajdować mogą. O Cechach.
33. Co są Przywileja Korporacyom nadane i służące?
34. Co to są Professye i Professyonisci i jaki jest podział Professyów?
35. Co jest w prawach dawnych Polskich o ustanowieniu cechów, Konfraterniów, Kontuberniów i t.p. Zgromadzeniach powidziane?
36. Czyli kiedy były Cechy w Polsce uchylone?
37. Czyli kiedy w Polsce były cechy wroczone i dla czego?

38. Jak w byłym Xsięstwie Warszawskim urządzone były Zgromadzenia Rzemieslnicze. Jak się teraz rządzą Cechy w Krolestwie Pruskim i Mieście Krakowie?
39. Jaki jest wpływ administracyi na powiększenie dochodu z fabrykacyi i na utworzenie kapitałów w tym przemyśle, jako też przez ułatwienie nabycia potrzebnych do udoskonalenia się w rzemiosłach wiadomości?

Część IIIa O wpływie administracyi na pomyślność handlu.

40. W iakim związku zostaje handel z układem towarzyskim tegoczesnych narodów?
41. O handlu wewnętrznym.
42. O Targach i Jarmarkach.
43. O handlu zagranicznym.
44. O handlu przewozowym.
45. O środkach i zakładach pomyślność handlu na celu mających.
46. O wpływie administracyi na oświecenie publiczne, pod względem gospodarstwa narodowego uważanem.

III. Konstytucya Krolestwa Polskiego
i W. M. Krakowa i Jego Okręgu.

1. Jak się dzieli najwyższa władza?
2. Opowiedzieć krótki rys historyczno-polityczny tejże władzy w dawnym składzie Krolestwa Polskiego?
3. Jakie były zasady Instytucyi Xsięstwa Warszawskiego.
4. Jakie są zasady teraźniejszey Konstytucyi Krolestwa Polskiego co do stosunków zewnętrznych?
5. Jakie są stosunki wewnętrzne Rządu do rządzonych co do osób i majątku?
6. Jakie są attrbyucye władzy Prawodawczej?
7. Kto należy do Narodu Polskiego?
8. Kto jest Obywatelem Krolestwa Polskiego?
9. Wyszczególnić skład Seymu i Senatu Senatu z wyjaśnieniem attrbyucyi Seymu i Senatu Krolestwa Polskiego?
10. Z jakich członków składa się Izba Poselska jej attrbyucye? i jakie są przedmioty czynności seymikowych?
11. Co są Zgromadzenia Gminne i ich attrbyucye?
12. Komu służy władza sądownicza i jakie przeznaczone są Magistratury Sądowe dla wymiaru sprawiedliwości w Królestwie Polskiem?
12. Komu służy władza wykonawcza i jakie są attrbyucye tej władzy?

13. Wyliczyć przypadki Regencyi – skład teyże attrybucye?
14. Które są władze Rządowe celem administracyi Krajowej ustanowione, wymienić attrybucye Rady Stanu – Rady Administracyjney. Izby Obrachonkowej.
16. Którym wydziałom wykonanie praw iest powierzone? wyliczyć attrybucye administracyi Woiewodzkiej Urzędów Muncypalnych. Woytów Gmin i Rad Woiewodzkich.
17. Jakie są zasady Konstytucyi W. M. Krakowa w zaręczeniach ogólnych tąż Konstytucyą i Traktatem w zaręczeniach ogólnych tąż Konstytucyą i Traktatem Dodatkowym objęte?
18. Jaki iest skład Rządu W. M. Krakowa?
19. Jakie są attrybucye Zgromadzeń Gminnych?
20. Wyjaśnić skład Izby Reprezentacyjney attrybucye teyże Izby, jako też postępowanie w Zgromadzeniu Reprezentantów?
21. Władza Sądownicza komu powierzona i które są Magistratury celem wymiaru sprawiedliwości przeznaczone?
22. Jakich kwalifikacyi wymaga Konstytucya od Kandydatów na godność Senatora, Urząd Sędziego, Reprezentanta i Woyta.
23. Jak iest urządzona służba bezpieczeństwa publicznego w wolnym Mieście Krakowie.

IVa Nauka Skarbowa.

1. Wstęp. Wielorakim sposobem potrzeby pojedynczych narodów zaspakaiane być mogą?
2. Co jest Nauka Skarbowa czyli Finansowa?
3. Historia i Literatura Nauki Skarbowey.

Część I Odd: 1 Ogólne Zasady względem ukształcenia dochodu publicznego.

4. Co jest dochód publiczny i z czego się składa?
5. Z jakich źródeł wypływa dochód bezpośredni publiczny? jakie są korzyści tego dochodu jakie niedogodności?
6. Co jest dochód publiczny pośredni? Co jest podatek? Co ma być miarą podatkovania?
7. Z wielorakiego względu każdy podatek uważany być powinien? Jakich Rząd Zasad przy ustanowieniu podatków trzymać się obowiązany?
8. Jaki jest cel podatków? jak się dzielą pod względem Nauki Skarbowey i pod względem Skarbu publicznego? Co jest podatek bezpośredni, pośredni, stały, niestały, produkcyiny, konsumpcyiny?

9. Jakie są główne niedogodności i korzyści podatków produkcyjnych i Konsumpcyjnych? Z porównania istoty tych podatków jaką zasadę względem ich stanowienia położemy?

Oddział 2 O Dochodach z Produkcji.

10. Z czego powstaje każdy dochód publiczny? Dochody publiczne jak podzielić można? Co jest dochód publiczny bezpośredni, pośredni i co się rozumie przez dochód z dóbr narodowych?

11. Co jest dochód publiczny z kopalni i z wód i pod jakimi warunkami zapewnić może skarbowi pub. pewne fundusze?

12. Co są dochody z przemysłowego użycia kapitałów przez rząd ciążnione?

13. Podatek gruntowy z jakiego źródła wpływa? jak się dzieli? czyli jest sprawiedliwy w zasadzie i rozkładzie?

14. Nauka Skarbowa pod względem podatku gruntowego i jakie podaje prawidła, w chwili gdy ten podatek jest już ustanowiony i w czasie gdy ma być ma być zupełnie nowo-zaprowadzony?

15. Co się rozumie przez podatki od domów? jakie są gatunki tych podatków?

16. Co jest podatek od przemysłu rzemieślniczego i handlowego pobierany?

17. Co są podatki osobiste i ile ich gatunków?

Oddział 3 O podatkach Konsumpcyjnych.

18. Jakie są w ogólności zasady względem podatków Konsumpcyjnych i ich Historia?
19. Które są podatki konsumpcyjne od produktów krajowych pobierane?
20. Które są podatki Konsumpcyjne od produktów zagranicznych pobierane?
21. Co są podatki Konsumpcyjne od zużycia namiętnością pozorowanego?

Oddział 4ty O Dochodach Publicznych z Cyrkulacji Bogactw ciagnionych.

22. Dochody publiczne z cyrkulacji bogactw pochodzące wielorakiego są rodzaju? Co są podatki od obiegu kapitałów i dóbr nieruchomych wybierane?
23. Co są opłaty za wolność cyrkulowania wartości rządowi opłacane?
24. Co jest kredyt publiczny?
25. Co są długi publiczne? jakie ich skutki? jlorakiego są rodzaju?
26. Co się rozumie przez cyrkulację papierów Rządowych i na czym zależy umorzenie długów ustalonych?
27. Co jest papierowa moneta?
28. Co są Banki? wielorakiego rodzaju? różnica i historia tey instytucyi?

Część II. O przeznaczeniu, sposobie użycia i zawiadywaniu
Dochodem Publicznym.

29. Co są potrzeby i wydatki publiczne? jak się dzielą potrzeby a jak wydatki publiczne?
30. Co są potrzeby nadzwyczajne i jakie są sposoby ich zaspokojenia?
31. Co jest administracja Skarbowa?
32. Co się rozumie przez rachunkowość?
33. Co nazywamy Etem? jakie szczegóły w sobie obejmować winien?
34. Na czym zależy Kontrola Rządowa wpływów i wydatków?
Co jest Kassowość i od czego dobry porządek Kass publicznych zależy?

Część IIIa Wykład Historyczno-Krytyczny Dochodów
Publicznych w Krajach Krolestwa Polskiego.

35. W jaki sposób Kształciły się dochody publiczne, u ludów starożytnych, średnich wieków i nowoczesnych i na ile epok też kształcenie się dochodu publicznego w Krajach Krolestwa Polskiego podzielić można?

36. W pierwszej epoce Dochody Skarbu Pub. wielorakiego były rodzaju?
37. W teyże epoce pod ogólnym nazwaniem prestacyi, jakie były szczególne obowiązki i daniny?
38. W teyże epoce jakie były daniny pieniężne?
39. A oprócz danin pieniężnych zwyczajnych i stałych, jakie ieszcze były inne podatki nadzwyczajne i niestałe?
40. W drugiey epoce jakie okoliczności szczególniey szczególniey wpływały, na kształcenie się dochodu publicznego?
41. Jakie były podatki szczególnie oprócz dawnych w tey epoce wybierane?
42. Pod jakimi względami uważać należy Dobra Narodowe i Regalia jako źródła dochodu publicznego w Epoce Trzeciej.
43. W tey epoce, jakie były podatki i dochody skarbu publicznego?
44. Z jakich przedmiotów składały się dochody Koronne?
45. Dochody W. X. Litewskiego z jakich źródeł do skarbu publicznego wpływały?
46. Z jakich źródeł dochody publiczne dla Osoby samego Króla wpływały?
47. Co rozumiemy przez nabytki Skarbu z woli prawa przeznaczone na zasilenie potrzeb publicznych?
48. Jakie były podatki i ciężary publiczne na Seymie X. Warszawskiego d. 24 Marca 1809 r. ustanowione?

49. Jakie były podatki i ciężary publiczne od dnia 17 Stycznia 1812 r. u X. Warszaw obowiązujące?
50. Które są podatki i ciężary publiczne w Krolestwie Polskiem postanowione?
51. Które są podatki i ciężary publiczne w Wolnym Mieście Krakowie i Jego Okręgu uchwalone?

V. Nauka Policyi.

1. Wstęp. Nazwisko, Cel i podział Nauki Policyi.
2. Historia i Literatura Policyi.

Część I. O opiece publiczney nad życiem i zdrowiem mieszkańców Krajowych.

3. Co Policya dla zabezpieczenia życia i zdrowia mieszkańców, czynić powinna?
4. Jakie są sposoby zapewnienia życia dzieciom bez opieki rodzicielskiej pozostałym?
5. W jaki sposób rząd chorem i ubogimi opiekować się może?
6. O sposobach zapobiegania przypadkom przypadkom nie-szczęśliwym życiu i zdrowiu grożącym?

Część II. O policyjnych środkach i sposobach zabezpieczenia majątków tak prywatnych jakoteż publicznych.

7. O uszkodzeniu własności przez ludzi i sposobach zapobiegania temu.
8. O uszkodzeniu własności prywatnej przez przypadki naturalne.
9. O zwierzętach szkodliwych ludziom i sposoby zapobieganiu szerzenia się tych zwierząt.

Część IIIa O sposobach utrzymania obyczajności publicznej, porządku i Karności ustawami przepisanych.

Działania Policyi pod tym względem podzielimy na dwa oddziały:

W 1^m O opiece publicznej Policyi nad dobrymi obyczajami mówić będziemy.

W 2^m O sposobach utrzymywania wewnętrznego porządku rzecz wyjaśnimy.

Część IV. O opiece publiczney nad ubogiem.

10. Czyli ubodzy i ubostwo składają przedmiot Prawodawstwa Policyjnego?
11. Jakie są przyczyny Ubóstwa?
12. Jakie Policya przedsiębrać winna środki w celu zapobiegania szerzenia się skłonności do próżniactwa?
13. Jakim sposobem zaszczerpiecie i upowszechnienie ducha oszczędności i rządności domowcy, nastąpić między mieszkańcami Krajowemi może?
14. Jakim sposobem Policya zapobiegać może skłonności do marnotrawstwa?
15. Jakim sposobem rząd może oddalić przyczyny niezasłużonego ubóstwa?
16. Jakie są sposoby zapobiegania żebractwu i dania sposobu do życia ubogim?
17. Orozmaitych Instytucyach dla ubogich.

Część Va O opiece publiczney nad Winowaycami
i Więzieniami publicznemi.

18. O wysłedzeniu i przytrzymaniu winowayców i ludzi podeyrzanych a występki i zbrodnie.

19. O dozorcze nad osobami prawnie podeyrzanemi a jakie występki lub z mocy Wyroków Sądowych pod dozór Policyi oddanych.
20. O urządzeniu i utrzymywaniu Więzień publicznych.
21. O sposobach moralney poprawy winowayców w więzieniach publicznych.
22. O opiece i dozorcze nad winowaycami z wiezień wypuszczonemi.
23. O Zbiorach Ustaw Policyinych w Kraju naszym i w Krolestwie Polskiem obowiązujących.

Po wykładzie Nauki Policyi Administracyiney, nastąpi objaśnienie Księgi Ustaw na Ciężkie Policyine Przystępstwa Część IIa w Wiedniu 1817 według Komentarza przez Józefa Kudlera w Wiedniu 1827 w dwóch Tomach wydane go z zastosowaniem do Ustaw w Kraju naszym obowiązujących

VI. Nauka Statystyki.

1. Jaki zachodzi związek między Nauką Statystyki a wiadomościami do historii powszechnej i Geografii należącemi?
2. Co rozumiemy przez Naukę Statystyki i jaki jej Cel?
3. Jaki zachodzi związek między Nauką Statystyki a Geografią?
4. Jaki zachodzi związek między Nauką Statystyki a wiadomościami historycznemi?
5. Jaki zachodzi związek między Nauką Statystyki a innemi Naukami politycznemi i administracyjnemi?
6. Jakie są zasady Teorii Nauki Statystyki?
7. Czyli historyczny rys kraju należy do Teorii Statystyki?
8. Jakie mamy źródła naukowe do Teorii Statystyki?
9. Jakie posiadamy źródła Nauki Statystyki i jaką kolejną kształciła się ta nauka?
10. Jakie dalsze posiadamy wiadomości o wykształceniu naukowym Statystyki od d'Awity do Achenwalla?
11. Dalsze wiadomości o ukształceniu systematycznym Nauki Statystyki, od Achenwalla do Meusla.
12. Dalsze wiadomości od Meusla do naszych czasów.
13. Na czym zależy wykład Nauki Statystyki Tabellaryczny?
14. Na czym zależy wykład Nauki Statystyki Dykcyonarzowy?
15. Na czym zależy dokładne usposobienie materyałów do uskutecznienia szczegółowej statystyki, pewnego Kraju?

16. Jaka jest Zasada do uporządkowania rangi Polityczney Państw Europejskich?
17. Skreślić Rys Systematu Państw Europejskich.
18. Do pierwszego politycznego rzędu, które Kraje i narody europejskie należą?
19. Do drugiego polit. rzędu, Które Kraje i narody Europejskie są wliczone?
20. Wymienić Kraje i Narody Europejskie trzeciego politycznego rzędu?
21. Wyszczególnić Narody i Kraje Europejskie czwartego polit rzędu.
22. Skreślić rys Statystyczny Zjednoczonych Stanów Ameryki.

Dane w Krakowie d. 24 Lutego 1831 r.

Ferdynand Koisiewicz opd

Zast. Prof. Nauk Admin

w Uniwersyt Jagiell

*Programma
z umiejętności politycznych
Piotra Bartynowskiego*

Programma
Ekonomii Polityczney

Wstęp

Wrodzony człowiekowi popęd do życia społecznego, obniżył w nim wcześniej potrzebę łączenia się w towarzystwa większe niestałe bowiem, samotne lub tylko w związkach familiynych prowadzone życie temu naturalnemu popędowi oraz bezpieczeństwu, nieodpowiadało dostatecznie: – i ten był początek powstawania Państw – Narodów. Przystępujący

do takowego

do takowego połączenia; osiadając na pewnem miejscu, poddali swe osoby i majątki, to iest: wolą, siły, zdolności i zewnętrzne dobra, prawom i urządzeniom Naywyższej Władzy, w celu pomnażania wspólnego szczęścia przez ustalenie wolności bezpieczeństwa i możności wspólnego używania dóstatków.

Każde Państwo /T...t:/ składa się z dwóch istotnych części:

a/ z Naywyższej Władzy-Majestatu-Rządu – to iest właściwego Państwa – i
b/ z Obywateli-Narodu-ludu, których wspólna pomyślność to iest dobro publiczne /: salus publica: /iedynie od rzeczywistego i naydokładniejszego osiągnięcia celów Państwa, zależy.

Celami takimi są bezpieczeństwo i wolność Obywateli, oraz oświecenie Narodu:

pierwsze – to jest bezpieczeństwo i wolność obywateli, zasadzają się na obronie obywateli w ich prawach do życia, osobistej wolności, honorze i majątku, przeciw wszelkiemu niebezpieczeństwu, tak z nieprawnej samowładności ludzi, iak i nieszczęść z natury wyniknąć mogących: –

drugie – to jest oświecenie Narodu, stanowi najwyższe ile można wykształcenie i rozszerzanie dla użytku wszystkich, całemu Narodowi właściwych sił, posiadanych dóbr i majątków. – Z początkiem Państw, powstaie zarazem i ogólny onych majątek, który stanowi zbiór wszystkich zewnętrznych i wewnętrznych dóbr, całego połączonego towarzystwa, to jest zbiór wszystkich ludzkich fizycznych i moralnych sił, zdolności i przymiotów tak zewnętrznych iak i wewnętrznych, posiadanych lub posiadanemi być mogących.

Obadwa te majątku rodzaje utrzymują Państwo, dostarczając sposobów zaspokajania potrzeb. –

Każdy towarzystwa członek, obywatel Państwa, posiada w prawdzie swy własny majątek wbezpóśredniem i wyłącznie użytkowaniu i zarządzaniu lub pod dwoiakiem warunkiem, –

a) posłuszeństwa ustawom przez Naywyższą Władzę dla dobra Państwa siadanem –

b) udzielania części majątku swego, a wszczególności cząstki rocznego dochodu Państwu-Rządowi, na opędzenie potrzeb przeznaczoney. –

Ogólny przeto majątek Państwa jest publiczny, o ile do użytku całego Kraju należy i w iego posiadaniu znajdzie się, i prywatny o ile w posiadaniu i używania szczególnych towarzystwa członków, to jest, obywateli państwa zostaje.

Maiątek publiczny znowu iest, albo majątkiem Narodu o ile w posiadaniu i użyciu Narodu-Ludu, to iest caley obywateli Państwa Massy, bez względu na rząd znajduje się; – albo właściwem majątkiem Państwa w znaczeniu ściśleyszem, iak dalece do posiadania i użytku właściwego państwa, to iest Rządu iest przeznaczony, i albo część oddzielną majątku całości, to iest właściwy majątek Państwa, albo też tylko, lub zarazem i roczne przychody z majątku narodowego obeymuie.

Ogół czyli summa tego, co przez użytkowanie z całego majątku publicznego rocznie się zyskuie i co do utrzymania Kraju służy nazywa się dochodem Krajowym, który w kształceniu Narodu, a szczególniey w iego pracy,

którey

którey iest owocem, początek swój bierze. Praca iest podstawą wszystkich dochodów, przez nią iedynie utrzymuie się tak Naród cały iak i szczególne iego członki, – a następnie i samo Państwo /:Kray:/

Dochody Krajowe są równie iak i majątek, albo publiczne, to iest: dochodami całego Kraju, albo prywatne to iest: szczególnych towarzystwa członków;– pierwsze są znowu albo dochodem Narodu bez względu na Rząd; – albo dochodem Rządu, i składaią się, albo z użytku własności rządowej, albo z rocznych przychodów narodowych, i części dochodu zwłasności prywatnych przez szczególnych Kraju członków składanych.

Ogół całego Krajowego a w szczególności na-

rodowego

rodowego przychodu, który po opędzeniu wszystkich publicznych wydatków rocznie pozostaje i na kapitał jest, lub może być zbierany, stanowi bogactwo narodowe. Przychody takowe są tylko rzeczowemi, to jest z rzeczowego, materialnego majątku ściągane bywają. Lecz równie i nie materialna /:umysłowa:/ część majątku publicznego jest wielkiej dla Kraju wagi. Wysoki stopień udoskonalenia tego drugiego oddziału majątku nazywa się siłą narodową a iako bogactwo narodowe jest owocem zewnętrzznego udoskonalenia Narodu, tak siła jego jest skutkiem wewnętrznego ukształcenia. Siłą dopiero Narodu, nabywa bogactwo Krajowe właściwej wartości. Obydwoje razem wzię-

te stanowią potęgę Narodu; z porównania zaś między sobą kilku Narodów w tym względzie wykazuje się przewaga jednego nad drugi.

Maiątek Kraju, we wszystkich stosunkach i względach uważany, iest Kamieniem węgielnym budowy systemu umiejętności administracyjnych, iako nauki o jego przysposobieniu, uporządkowaniu, zarządzaniu i użyciu. Cel przeto wewnętrznego rządzenia państwem, zasadza się na dążności do ile można nayobfitszego przysposobienia ogólnego majątku Krajowego, naywiększego pomnożenia bogactwa i siły Narodu, naystosowniejszego dochodów zarządzania i użycia, ażeby Kray w każdym względzie naydokładniey dopiął swe-

go zamiaru. Ten zamiar osiągnąć się nie da bezgruntowney i dokładney zności ogólne go majątku Krajowego, iego natury, części go składających, tworzenia się, ulepszania, użytkowania i zużycia.

Ustalenie bezpieczeństwa i wzniesienie potęgi Państwa, przez trafne zasady doświadczeniem wieków ugruntowanych zastosowanie, zamiar każdego Rządu, ułatwiany systematycznym umiejętności do tego prowadzących wykładem, przedmiot Ekonomii Polityczney czyli Nauk Administracyjnych, inaczej Kameralnemi zwanych stanowi.

Z tak ogólnego zarysu umiejętności Administracyjnych, w dokładnem onych roz-

winięciu

winięciu poprzedzać winno wstępne wyjaśnienie połączenia się ludzi w Państwa – Narody, oraz w takowego połączenia, ograniczonego do bezpieczeństwa czyli wolności obywatelskiej i do oświecenia: – następnie wypływa ustanowienie różnicy między Narodem a Rządem czyli Państwem – tudzież tem, co się polityczne, publiczne a prywatne nazywa. –

Daley wykazać należy środki do dostąpienia celu państwa, a gdy temi są dochody czyli majątek wyłożyć wypada co stanowi publiczny, a w szczególności Państwa i Narodu majątek; co jest dochodem, co bogactwem Narodu, a z czego się prywatny majątek składa. Wykład takowy doprowadzi do zdefiniowania i rozró-

żnienia

żnienia Ekonomii Polityczney czyli publiczney od prywatney. Ogólne wyobrażenie gospodarstwa rządowego i onego podziału na umiejętności Policyi i Finansyi – stosunek i związek Ekonomii polityczney z innemi umiejętnościami politycznemi, a w szczególności z umiejętnością rządzenia Krajem – wstęp zakończy.

Umiejętności posiłkowe czyli pomocnicze

Wstępne umiejętności wyjaśnienie, da poznać ogólną materią następnych szczegółowych wykładów, których dokładniejsze zrozumienie

i z korzyścią

i z korzyścią do celu zastosowanie, wymaga wskazania gruntownego nabycia onych; – iak bowiem każda inna umiejętność nie iest w sobie odrębna lub w związku z wielu innemi, tak i Umiejętności Polityczne w ściśle i prawie nierozdzielny związku zostaią z umiejętnościami prawa, polityki, statystyki, historyi i fizyczno-matematycznemi. – Zbyt obszerny zawód Kameralisty czyni umiejętność iego w nabyciu trudną i mozolną, ale potrzebną ważną i w skutkach swych zbawienną. Wszystko co dobro Kraju i iego Obywateli utwierdza lub mu szkodliwym się staie; – co otrzymaniu życia i zdrowia, wykształceniu i udoskonaleniu moralnych i fizycznych sił oraz zdolności człowieka pomaga, lub co temu naprzekodzie staie: co tworzenie zarząd

używanie majątków obywatelskich wspiera lub tamuje; – temu wszystkiemi pomagać, lub też to uchylać, – o ile cel i siły Narodu pozwalają, jest obowiązkiem Kameralisty. – Wszystkie przeto Nauki i Umiejętności, które do osiągnięcia tego zamiaru przygotować i uzdatnić mogą, starannem poświęceniem się gruntownemu onych nabyciu Kameralistę zająć powinny.

Do takich umiejętności podług powyżey uczynioney wzmianki należy przede wszystkim prawo: wszystkie bowiem niemal stosunki administracyjne gruntują się na jego zasadach, a wielka część czynności administracyjnych, we dług formalności prawnych załatwianą być musi. W prawie Natury w prawie Rządowym i wszystkich innych jego częściach, poznać

Kamerali

Kameralista cel i istotę Państwa w ogólności; stosunki Panującego czyli Naywyższej Władzy i Obywateli między sobą, oraz prawa ich pierwotne, iako ludzi tam już spostrzega obowiązek władzy Naywyższej starania się o to wszystko, co ogólne dobro państwa to jest dostąpienie celów jego ułatwia, a tem samem zdoła poznawać prawość każdego teyże władzy działania, któreby wolność lub własność Obywateli, więcey niż potrzeba Państwa wymaga obciążać zdawały się, rzeczywiście zaś za konieczne i do dobra ogólnego zmierzające uważne być muszą. Z drugiej strony poznanie zasad prawa umiarkuie zbyteczną Kameralisty gorliwość o pomnażanie dochodów publicznych, któreby niepotrzebnie nietylakalność prawa własności bezpieczeństwa osobistego nadwężyło. W szczególno-

ści należy wskazać Kameraliście potrzebę obeznania się z zasadami prawa lennego, kościelnego i prywatnego – bo chociaż właściwe prawo administracyjne to jest zbiór zasad i oznaczeń prawa z wymienionych ustawodawstw wyczerpniętymi bądź mogącymi, o ile stosunków administracyjnych dotyczą, przedmiot prawno-administracyjny stanowi, bez dokładnego iednak powyższych gałęzi prawa poznania, trudność w zrozumieniu zasad pojedynczych oraz zastosowania onych, na usterki narazić może.

Polityka czyli umiejętność rządzenia Krajem, której część umiejętności administracyjne stanowią, statystyka i historia, będąc tychże najsłówniejszemi pomocniczemi wiadomościami, zwrócenia na

siebie

siebie uwagi wymagaia; tam się obeznać można z rozmaitemi formami Rządu, ich wpływem na samą Administracyą, – z zasadami według których wszystkie czynności rządowe przedsiębrane i wykonywane być muszą, a wszczególe iakim sposobem zewnętrzne stosunki Państwa, kierowane być mają. Poznanie statystyki swego i obcych Krajów, ważnem jest także w wielu względach, gdy tak w gospodarstwie Narodowem iak i rządowem, wielki pożytek przynosi, poznanie naturalnych przymiotów, płodności Kraju, prawdziwych źródeł i stanu majątku, bogactwa i siły swego i innych Krajów, przeszkód oświecenie Narodu i iego byt dobry tamuiących, fizycznych i moralnych iego potrzeb. Na koniec historia Państw z użytkiem zalew-

ną być musi, w niej bowiem dowiedzieć się można jakim sposobem państwa do stanu w jakim się znajdują przyszły, ona nastroczy najważniejszych sposobów pewniejszego osiągnięcia celu i uniknięcia błędów.

Ile zaś rękodzielny przemysł w umiejętnościach fizyczno-matematycznych pomocy znajduje, i jak dalece one są nierozdzielne z umiejętnościem kształceniem wyrobów, a następnie pomnożeniem dochodów, tyle umiejętności te, i Kameraliście iako do działań pomnażania dochodów, oraz zarządzania własnością Państwa, obowiązane, zalecone być muszą. Zbytecznem zdawać się może wskazanie tego nauk pomocniczych z umiejętnościami

polity

politycznemi związku na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie każdy uczący się wprzód Wydział Filozoficzny ukończyć obowiązany, a umiejętności Administracyjne do Wydziału prawa przyłączone, część kursu prawnego stanowiąc, tem samem już z urzędzenia miejscowego pominięte być nie mogą, zwrócenie jednak wczesne uwagi na ważność i bliską styczność tych przedmiotów, wyłącznie Kameralistyce poświęcającego się, naprowadzić zdoła do uzupełnienia z mniejszą niekiedy usilnością odbytych Kursów. –

Historia umiejętności
Politycznych

Po wykładzie ogólnego umiejętności
w wstępie

zarysu

zarysu i wyłuszczeniu nauk pomocniczych, historią sameyże umiejętności i iey litteraturę za stosowną w tem miejscu uważać można. –

Gdy niezaprzeczoną iest prawdą, że z początkiem i z pierwszym kształceniem się państw i ich rządu pewna wewnętrzna administracya dla utrzymania Kraju znaydować się musiała, z którey ziawił się wcześniej nie tylko pewien rodzaj pieczołowitości Państwa dla ogółu, ale nieiaki Kierunek i staranie o publiczne, a do utrzymania ogółu nieodzowne potrzeby, i wydatki i o zaspokojenie ich wskazanemi przez Państwo publicznemi dochodami, iakkolwiek potrzeby te i dochody proste i w stosunku późniejszych czasów mało znaczą-

cemi

cemi bydz mogly, - stad przeto w samych pierwiastkach wykazana bedzie, pewna власnosc Panstwa i pewne ciężary wkładane na Obywateli dla dobra Kraju i zaspokoienia potrzeb publicznych. Daley wykazane zostanie iak w wykształconych Narodach starozytnosci, widać iuż dobrze uporządkowany wewnetrzny zarząd Państwa, to iest, Kameralistykę mianowicie zaś Finansy i Policyę; iak niepospolita znaiomosc tey umiejetności pokazuie się u Greków i Rzymian, gdzie Pizystrat, Perikles Arystydes, Solon, Temistokles, Xenophon, Vespazyan i inni celnie się odznaczyli; również u Chinczyków, Egypcyan, Babylończyków Indyan, Persów i innych; a choć Narodów tych Finansy i Policya znacznie się różnią od Państw późniejszych okazać - napotka

się jednak na wielkie i znakomite i u nich urządzenia, których wydatki zaspokajać było potrzeba, wyjaśni się iak policyjna czuyność państwa, zatrudniała się bezpieczeństwem wewnętrznem, zapobiegając oszustwu, lichwiarstwu i drożyznie. –

Następnie na iakim stopniu stały u starożytnych ludów, rzemiosła, które się do ich wzbogacenia przyczyniały, a choć rolnictwo nad fabrykami i handlem pierwszeństwo otrzymywało, i gdy nad wszelkimi wyrobami iedynie niewolnicy pracowali, skąd ich drogość niesłychana powstawała, – nie mógł iednak zbytek tych starożytnych ludów obeyść się bez rozmaitości i doskonałości wyrobów, – a czego Kray własny nieposiadał, dostarczała żegluga i handel z obcymi,

produk

produktami surowymi. – Wykaże się że w dawnych niegdyś Niemczech i w innych Germańskim ludem nasadzonych Państwach około szóstego i siódmego wieku dopiero natrafiamy na ślady zarządu państwa, że dopiero w siódmym i ósmym wieku pokazują się w frankonsko=niemieckich państwach Domania – iak mimo luźnych nakazów i kar rolnictwa i leśnictwa dotyczących, zaledwo śladu tylko Policji i Finansyi dostrzedz można, w ogólności iak Kameralistyka Cesarzów i Krolów Niemieckich mało znaczącą była; że ich dochody składały się częścią z przychodów z własnych posiadłości, częścią z podatków w pro-

dukcie

dukcje surowym odstawianych; – iak
ciż Rządcy późniey w Szwabii i Fran-
konii otrzymali tak zwane Palatia,
Curtes i villas, które rozdawność Ot-
tonów i Henryków wkrótce od Ko-
rony oderwała; iak z pomiędzy re-
galiów cła Cesarskie były nieiakiey
wziętości, iednak niepokoje i niezgo-
dy, między Wazalami, zmieyszyły ich
dochody, tak iż wkońcu niepozosta-
ło Cesarzom i Królom iak daniny
z miast i cełł niektórych. –

Wykaże się, iak późniey, gdy z wy-
kształceniem Zwierzchności Krajo-
wey w dwunastym i trzynastym wie-
ku Książęta się z urzędników Kró-
lewskich i Cesarskich zagęścili, Ka-
meralisty-

ka wzrost przybierać zaczęła – i jakie wtenczas dochody ciągniono, i iak do pojedynczych ofiar poddanych uciekano się, w razie ich niedostateczności, w wyprawach szczególnie Krzyżackich, w wyposażaniu Księżniczek i.t.p – na koniec iakie Wazalle i poddani mieli obowiązki w podejmowaniu publicznych usług.

Następnie wykazanem będzie że właściwe i stałe podatki /:collecta ordinaria perpetua:/ ziawiły się dopiero około piętnastego wieku; gdy zachowanie pokoju zrodziło potrzebę utrzymywania woyska stałego i nowe urządzenia, wymagające zaprowadzeń nowych urzędów, wynagrodzenia dla tychże, oraz potrzeby wzrastające dworów, wydatki Państw tak dalece po-

większ

większyły że dawne z domaniów i regaliów przychody, do ich zaspokoienia dostatecznemi w żaden sposób bydź niemogły: – iak podatkowanie to było następnie powiększanem, rozszerzanem, a wręście aż do najwyższego stopnia podwyższanem.

Co się tycze Policji okaże się iaka wówczas była; że ta ograniczała się na zabezpieczeniu obywateli przeciw kradzieży oszustwu i.t.d. –

Poczem wykazanem będzie iak źródła Narodowego dochodu z rzemiosł niebyły korzystnemi i obfitemi dla braku upowszechnionego oświecenia, a choć rolnictwu w trzynastym i czternastym wieku

niezbyw

niezbywało na sposobie uprawiania zboża, i chodowania bydła, było ono jednak nieznacznem i równego losu doznawało iak fabryki rzemiosła i handel, które dla rozmaitych uciemieżeń przeciążeń i niebezpieczeństw, feudalizmem wieków średnich wstrzymywane i prześladowane zaledwo się utrzymywało, dopóki ich mieszkańce miast weyściem w związku hansy wielkiej, następnie zyskaniem bezpieczeństwa handlu, niepodnieśli i w kwitnącym niepostawili stanie. –

Następnie okaże się że Duchowieństwo, które w owych czasach w swych dobrach obszerniejszą się roli uprawę zatrudniało,

i związku

i związki zewnątrz Kraju istniejące stawiały je w możności bogacenia się obcemi produktami, tem wzbo-
gaceniem było w możności podno-
szenia Krajowej Kultury. Wreście co
do Administracyi Państw owych cza-
sów wykaże się, że Policją i Finansą
zajmowali się Grafowie /:Graviones
– Comites:/ i inni celni i leśni urzęd-
nicy; w miastach zaś Sołtysi miey-
scy lub Wóyci, że nadzór nad temi
wszystkiemi urzędnikami mieli od
czasu do czasu przejeżdżający Kraj
pełnomocnicy zwani Misii regii póź-
niey u Franków i w Szwabii za cza-
sów Karolingów pod imieniem

Nuntii

Nuntii Camerales znani a daley iesz-
cze w innych Krajach, iako powszech-
ni Rządcy prowincyi, Książęta /:du-
ces-comites-palatini:/ którzy zara-
zem naywyższą ministeryalną władzę
stanowili; – do tych dodano później
i kilku radzców duchownych zwa-
nych Camerarii od wyrazu Camera
to iest Izby ich narad: – zkład pod
późniejszymi Książętami utworzyła
się Kameralistyka. –

Na koniec że Policyą mieyską powie-
rzono Magistratom, na wsiach zaś
onę wyłącznemu dziedziców dozo-
rowi przyznano.

Następnie wykaże się iż w szesna-
stym dopiero wieku Kameralistyka
państw pokazuje się nieco porząd-
nieyszą i obszernieyszą, a przedew-
szystkiem wymieni się właściwe roz-
porządzenia policyine,

które

które dotąd miejscowemi tylko były; że rozporządzeń tych w latach 1530.–1532.–1548.–1577. i.t.d. ogłoszonych przedmiotem było wzbronienie poiedynków, zniesienie nadużyć przez cecchy popełnianych, cenzura Książek, zapobieganie zbytkom, i chciwości lichwiarzy: – że w tych także czasach podniosły się regalia, które w osiemnastym wieku przez podciągnięcie pod nie tabaki, kawy i wódki do najwyższego doszły szczytu.

W tym to już wieku odznaczyli się niektórzy z Rządów i Radców iako wytworni Państwa gospodarze; w tych to czasach również postanowiono Kollegia dla przedmiotów Administracyjnych, które Kamerami albo Kameralnemi Kollegiami zwano, iak to w roku 1501. Maxymilian I^{szy} w Wiedniu później w Wrocławiu, a August I^{szy} w Dreźnie uczy-

nił.

Policya Państwa należała już do Kamery, już do Naywyższych Kollegiów Sądowniczych, już też stanowiono dla niej Ministerstwa Policyne iako to w Francyi i Rossyi, albo powierzano Ministrom spraw wewnętrznych, co jednak do nowszych należy czasów. Policya mieyscowa pozostała w Miastach przy Magistratach, a później przy Dyrektorach Policyi, na wsiach zaś przy Urzędnikach pospolicie Justycyariuszami zwanych.

Pomiędzy Francuzami, co w wieku tym niepospolitą sławę sobie ziednali z systematów /:które tu wyłożyć ich różnice wykazać zamysłam:/ byli Maxymilian Bethun Książę Sully i Jan Chrzciel Colbert.

Daley wykaże się iaki wpływ miały na Go-

spodar

spodarstwo Narodowe wszystkich Państw Europy odmienne zasady Administracyi państwa, w których się Sully i Colbert różnili. Daley wyjaśnionem zostanie czy i o ile z wzrastającym w nowszych czasach oświeceniem i umiejętnością Gospodarstwa Publicznego wzniosła się, tudzież jakie przeszkody do zwalczania pozostawały; – iak dalece na też działała różnaitość systematów Gospodarstwa Państw, które się w tych ziawiły czasach i iuż całkowicie iuż częściowo przez Rządy przyimowane były, których wykład tu właściwie należeć będzie, a których rysy zakreślić postanowiłem, dla okazania iak w tey mierze postępować myślą iest moją. Pod systematami Gospodarstwa Państw osiemnastego

wieku

wieku, rozumiem rozmaite wprowadzone nauki w prawdziwey istocie narodowego przychodu i bogactwach, o ich początku, źródłach i środkach, aby ie do naywyższego doprowadzić szczytu, końcem czerpania z nich publicznych korzyści.

Systematów takowych rachuią trzy:

Pierwszy fizyokratyczny, ekonomiczny, rolniczy

system gospodarstwa Franciszka Gue-snay i francuzów.

Drugi Kupiecki czyli handlowy.

Trzeci na koniec system Smitha, przemysłowy, albo iak go Hirnschwand nazywa system rolniczy na rękodzi-łach ugruntowany, albo raczey sy-stem naturalney wolności, równej wartości wszystkich rękodziół i rów-nego prostego po-

działu

działu ciężarów państwa.

Z tego widzimy w czem każdy z tych systematów źródła bogactwa narodowego i przychodów państwa upatruie. Jeżeli odstrychnienie się sytematu Sullego który rolnictwo za główne źródło pomyślności Narodu uważał i onemu sprzyiał, od sytematu Colberta który wszystko na handlu i fabrykach opierał nie było pierwszą powstania tych dwóch systematów przyczyną, wielki iednakże zrządziło popęd. – Pierwszy z nich nie został właściwie w wykonanie wprowadzony, ale większa część iego zasad, co dla Państw iest szczęściem, przeszła w drugi. –

W starożytnych w prawdzie państwach gdzie rękodzieła i handel w Kolebce były, system rolniczy służyć

musiał

musiał za podstawę gdyż rolnictwo za iedyne źródło z bogacenia się uważali i uważać przymuszeni byli, ale to był naturalny bieg rzeczy na żadnem wyobrażeniu systematu nie ugruntowany.

Wykład pojedynczych systematów

Fizyokratyczny, ekonomiczny, albo rolniczy system Franciszek Guesnay i innych Francuzów iest ten, który za bezpośrednie i prawdziwe źródła narodowego bogactwa, rolnictwo i produkta natury uważa, i z niego tylko przez powszechne podatki przychody Państwa czerpać zaleca. Taki iest charakter tego systematu. Już Locke i Decker w Anglii mieli myśl wybierania

podatków

podatków z dóbr i gruntów wiejskich, ale istotnym twórcą tego systemu jest Franciszek Guesnay medykar paryski urodzony 1694. a zmarły 1764. roku, mąż niepospolitej przenikliwości, który w pierwszej połowie wieku zeszłego systema to ogłosił i znalazł wielu stronników i naśladowców, których Fizyokratami – Ekonomami a nawet naturalistami zwano, ponieważ systema ich na produkcyi natury było zagrunto-
towanem. Nauka ich zawiera wiele ważnych, głębokich i najprawdziwszych, gospodarstwa Państw dotyczących myśli, ale spoczywa na fałszywej podstawie, gdy powiada: że produkcyja natury bezpośrednio iedynie naród z bogaca, a produkcyja kunsztów i handel

iako

iako z siebie nieplodne, to iest nic do bogactwa Narodów nieprzynoszące, to tylko zastępuią co zużyły i dla tego też Państwo z produkcji natury dochody czerpać winno: – co iednak w wykonaniu iest niepodobnem, czego przyczyny w wykładzie samey nauki wyłuszczone zostaną. Jakkolwiek zasady Fizyokratów niezaprzeczenie są doskonałemi co do wolności wszystkich rękodzieł, co do ograniczeń handlu, i iakkolwiek wielki wpływ mieć mogły na gospodarstwo narodowe, oraz zarząd Państw, zwłaszcza Francyi, w czasie zaburzeń ku końcu wieku zeszłego systema ich iednak w znaczney części Państw znalazło przeciwników i nigdy wyko-

nanie

nanie iego w zupełności nigdzie nie nastąpiło. Kupieckie systema handlowe i rękodzielne iest to; które bogactwo narodowe, na zgromadzeniu naywiększem gotowych pieniędzy zasadza, a źródłem ich handel i fabryki bydź mieni: – za środki zaś zysku tak zwany billans handlowy poczytuie, to iest prowadzenie handlu w ten sposób, aby państwo więcej towarów zewnątrz wyprowadzało, iak wewnątrz wprowadzało, a tem sposobem przewyżkę wywozu od przywozu w pieniądzach gotowych z zagranicy ściagało, do czego cła wychodowe i wchodowe iako dochody Państwa zaleca i bardziey w pośrednich niż bezpośrednich nakładach szukać ich wskazuie.

Systema

Systema to łakomemu zbiór złota i srebra obiecujące, znalazło luźnych stronników, i stanęło przeciw systematowi szkoły fizyokratów. – Systema to wystąpiło na widok w ostatniej połowie przeszłego wieku, chociaż pewną jest rzeczą, że niektóre jego nauki iako to, ciągle wspieranie handlu i fabryk z strony Rządu, pierwiej już istniały, ale istotnie bardziej z obawy aby dobro publiczne nie cierpiało, a nie dla samego zgromadzenia pieniędzy: – ztąd większe i mniejsze Państwa systema to przyjęły dla wojen ciągle prowadzonych, wzrastającego co raz bardziej zbytku tudzież dla opędzenia wydatków państw administracyi. – Jednakowóz pomimo przyjęcia go

w części

w części lub odrzucenia w całości
poniektórych Państwach, wciskały
się zasady jego z Sąsiedztw, mimo-
wolnie dla rozmaitych okoliczności
– Francya za Calonów /:Calonne:/
i Neckerów, a Anglia za Pittów przy-
jęła go w wielu względach, a Fryde-
ryk II^{gi} w Prusiech całkowicie, cze-
go ślady w rozmaitych zakładach
do pomnażenia industrii spostrze-
gać się daia – Saxonia tylko daleką
była od tego handlowego systema-
tu, i zaiste iey pomyślność wewnątrz-
na mimo licznych w nowszych cza-
sach nieszczęść i całkowitey ruiny to
postępowanie Rządu dokładnie po-
twierdziła. –

Cały

Cały ogrom przepisów i regulacji nakazów wywozu i przywozu, niepotrzebne mieszanie się Rządów w zakres przemysłu rękodzielniczego, szkodliwe sprzyianie iedney gałęzi z potępieniem drugiej, winniśmy temu Kupieckiemu czyli handlowemu systematowi, którego fałszywość, błędy i niedostatki zbyt są widoczne i ostatnich czasów dziejami stwierdzone, abym ie szerzey tu wykładać miał potrzebę.

Systema przemysłowe obiawiło się w niedawnych czasach, które ścigając naturalny porządek i prawdziwą naturę rzeczy, pokazuie iak powstaie bogactwo narodowe zrozmaitych gałęzi przemysłu narodowego i działalności oraz iaką

mu

mu wolność nadać należy aby się zapewnić o pomyślnem i obfitem iego działaniu; zajmuie się ono również środkami iakimi dochody Państwa ze wszystkich odnóg dochodu narodowego w równym, powszechnym i prostym sposobie pobierać się daia; wreście iak prócz materyalnego bogactwa narodowego moralne się powiększa tak nie odzowne do szczęścia narodów, a które siłę narodową stanowi. –

To naynowsze gospodarstwa państw systema łączy się z systematem Adama Smitha, bo iego podstawą było wzbogacenie narodu wszystkiemi odnogami przemysłu narodowego, ztąd też wolności potrzebney udzielenie i równy

podział

podział w ponoszeniu ciężaru Państwa. A choć Adam Smith i jego zwolennicy jasno nauczali i mocno go ugruntowali, zaprzeczyć jednak nie można, że Smith częstokroć za systemem handlowem idzie i otem co wewnętrzne dobro człowieka stanowi, zapomina. Takie jest systema które w prawdzie nigdzie w całej onej rozciągłości i od wszystkich państw przyjętem niezostało, które jednakże co raz bardziej się rozszerza i wreszcie powszechnem się stanie, gdyż światło jego na naturze rzeczy oparte, zwodniczy blask systematu pieniężnego zwycięży i pokona, a czystość jego i pewność, niepewne

i chwile

i chwiejące się systema handlowe obali i w niwecz obróci. Usiłowanie zbliżenia się do niego jest we wszystkich państwach widocznem; i temu to usiłowania, które przemysł narodowy z więzów i przeszkód uwolniło, winniśmy przetrwanie tylu nie-szczęść chwil ostatnich: – a jeżeli go-spodarstwo państw i Narodów wiele ieszcze do życzenia pozostawia, przyczyną tego jest nieupowszechnienie po Państwach przemysłowego systematu, zwłaszcza gdy systema handlowe dotąd wielu stronników znayduie. Takowy historyczny wywód zakończy litteratura umiejętności wykazująca dzieła każ-

dey

dey gałęzi szczegółowo traktujące z nadmienieniem uwag nad wartością każdego; mając wzgląd na przedstawienie dzieł w mniej upowszechnionych u nas językach wydawanych, w najlepszych ile można tłumaczeniach na języki znaiomsze a mianowicie niemiecki i francuzki.

Ekonomia Narodów

Iak obeznanemu słuchaczowi z ogólnem wyobrazeniem Nauk Administracyinych, wiadomości pomocniczych, historyi i litteratury przedmiotu tego, z korzyścią wykładać będzie można szczegółowe traktaty Ekonomii Polityczney do któ

rey

rey iako kurs dodatkowy dołączone zostanie ziemiaństwo oraz i rozbiór exegetyczny Konstytucyi tak Kraju naszego iak i Królestwa Polskiego.-

W wykładzie Ekonomii po obszerniejszem iak w wstępie przedmiotu wytłomaczeniu rozróżnienie Ekonomii Narodowej i Rządowej nastąpi.
- Dalsze Ekonomii Narodowej traktowanie wystawi: nayprzód - główne zasady i bliższe wyjaśnienie majątku, dochodów i bogactwa narodowego - po wtóre - tworzenie i pomnażanie onego - po trzecie - rozdzielanie tegóż, wykazanie iego źródeł i przyczyn w samym narodzie - po czwarte konsumpcya, czyli z użycie docho-

dów

dów takowych.

W wykładzie pierwszego oddziału głównych zasad majątku i bogactwa narodowego, uprzedzi wyjaśnienie ogólnych pojęć, dóbr, potrzeby i użycia – daley wartości rzeczy, iey różnych podziałów i ceny rzeczy, na koniec wykład zupełny o majątku, dochodzie, kapitale bogactwie, – o konsumpcyi zaś czyli zużyciu billansie gospodarczym wogólności – a w szczególności o majątku i dochodach narodowych.

Wykład drugiego oddziału wyjaśni źródła i przyczyny dochodów i bogactwa Narodu, daley zastosowanie i użycie tych źródeł i przyczyn względnie na pracę i oszczędność.

W wy

W wyjaśnieniu źródeł rzeczowych rozróżnione zostaną źródła pierwotne od źródeł pochodnych. Źródeł pierwotnych, to jest natury i pracy, rozwinięcie, wykaże różnicę między pracą człowieka produkującą a nie produkującą /:niepłodną:/ tudzież wyjaśnienie iak ta różnica i na bogactwo Narodowe działa; – poczem nastąpi rozbiór źródeł pochodnych a w szczególności Kapitału, z czego się tenże składa, podziału onego na czynny i martwy.

W wykładzie zastosowania i użycia tych źródeł i przyczyn rozróżni się zarabiających od oszczędzających. – Pracy i zarobku różne rodzaje nastroczą oddzielenie Klasy tylko

zarobku

zarobkuiący do rękodzielników – między zarobkuiącemi zaś oddzielenie wyższych iakiemi są urzędnicy publiczni uczeni i artyści, od niższych iako to słuźących i wyrobników w klasie zaś rękodzielników wyłuszczenie co są rękodzieła, iakie ich rodzaie, a co właściwy przemysł stanowi. –

Wyiaśnienie warunków więksey lub mnieyszey produkcyi szczególniey co do rękodzieł, czyli stopni ogólnie wziętey produkcyi w Narodzie pociągnię za sobą podział, wykazanie korzyści z takiego podziału wynikaiących i warunków, które korzyści takowe zapewnić mogą, a to wszystko nastręczy zbiecie niegruntownie przeciw podziałowi robót czynionych zarzutów. – Następnie gdy tak sama natura iak i ukształcenie wielki wpływ mają na pracę i czynność człowieka, między warun-

ki przeto większy lub mniejszy produkcji policzone i wyjaśnione byź będą musiały, skłonność i usposobienie równie iak i własny człowieka popęd do pracy, a pod tem względem wykazanie wpływu klimatu, naturalney własności krajów a szczególniej gruntu /:ziemi:/ tak na samą pracę człowieka iak i na sposobność pozbycia wytworów rzecz dokładnie wyjaśni. Ile zaś ukształcenie i polityczne stosunki wpływu na ludzką pracę mają, a wszczególności ile sposób życia z potrzebami i popędem do pracy – daley ile wiadomości i zręczność tudzież ile ^[przekreślenie] zastrzeżenia wolności i własność pracę doskonałą – następnie ile się do tego ludność przyczynia, iakie też ma wpływy i w iakim stosunku z pracą i produkcją

zostaie

zostaie w szczególności zaś iak się wpływ takowy utrzymuie, wykład wpływów tychże zakończy. – W wyjaśnieniu oszczędności czyli zbierania kapitałów, wyłoży się co to są kapitałisci – opiszę się działania kapitału i oszczędności na dochody i bogactwo Narodu, iakim sposobem oszczędzać można i iakie okoliczności na oszczędność wpływ mają; z tego wynikną zasady oszczędności i wykazanie wpływów natury i oświecenia w tym względzie.

Trzeci oddział rozdzielania dochodów i bogactwa narodowego, wskazanie iego źródeł i przyczyn w samymże Narodzie wystawi nayprzód naturalny porządek takowego podzielenia między obywateli – na-

stępnie

stępnie zaś rzeczywiste podzielenie dochodów i bogactwa oraz ich źródła w Narodzie.

Naturalny porządek takowego podzielenia, pociągnie za sobą wykład części i zasad wartości i ceny w ogólności – w szczególności zaś przyczyn rzeczywistej wewnętrznej ceny, oraz iak te przyczyny przy ustanowieniu ceny pojedynczych rzeczy działają, dalej zaś iak konkurencya kupujących i sprzedających na podnoszenie się i upadanie ceny wpływa. W dalszym porządku tego oddziału wykaże się w szczegółach sposób i zasadę oznaczenia iak pojedyncze powody ceny same się między sobą regulują, zmieniają i na samą cenę wpływ mają, to zaś nastę-

czy

czy wyjaśnienie nagrody czyli zapłaty za pracę względnie na rodzaj pracy i iey wpływ na prawdziwą cenę iuż to z samey natury pracy iuż z wypływających szczególnych okoliczności – daley stosunku większego lub mnieyszego popytu, następczania się pracy i iey warunków – na koniec okoliczności od których popyt takowy zależy.

Wyjaśnienie wpływów iakie zyski z Kapitału na cenę rzeczy mają, wskaże stosunki wznoszenia się i upadania samychże kapitałów oraz czynszu czyli procentu kapitałowego, prawdziwego tegoż stopnia, a w szczególności czy i iak na niego mnogość gotowych pieniędzy dzia-

ła – a iakie skutki pociąga oznaczenie prawnego procentu.

Ostatni na koniec wpływ na cenę iaki dochody gruntu mają, oznaczy się podług istotnego dochodu z gruntu w stosunku rzeczywistego ulepszenia i właściwey wartości produktów. Cena i iey powody drogość lub taniość zrzadzające – dozwoli oznaczyć co się drogiem a co taniem nazywa – następnie zaś po ogólnem drogości i taniości pojęcia wyłożeniu, wykaże rodzaje drogości i główne iey przyczyny tudzież wpływ teyże na dochody i bogactwo narodu. – Co wszystko doprowadzi do odpowiedzi na pytanie, czy może być oznaczo-

na

na ogólna miara wartości i ceny rzeczy i czy takową mogą pieniądze, zboże, lub wedle zdania niektórych nowszych Kameralistów robota stanowić?

Rzeczywiste rozdzielanie dochodów i bogactwa Narodu i ich źródeł wskaże najprzód pierwiastkowe podzielenie, daley udział każdej klasy producentów następnie proporcją i korzyści takowego podzielenia z tego wykaże się pierwszeństwo iednego nad drugie rękodzieło, we względzie użyteczności dla narodu.

Pochodne rozdzielanie czyli cyrkulacya w nayobszernieyszem znaczeniu wykaże tworzenie się i naturę takowego rodzielania iego działalność i korzyści oraz środki cyrkulacyą ułatwiające.

Rozdzielenie takowe z względu na potrzeby ludzkie doprowadzi do wykładu wzajemney produktów zamiany, a trudność ustanowienia iednakiej wartości w zamianie, wyjaśni potrzebę wynalezienia środka ułatwiającego w pieniądzach, których ogólnego pojęcia, natury, celu i gatunków wyszczególnienie da sposobność przeyscia do wykładu o monetach metalowych, zysku z tychże, o ich regulowaniu i wykryciu uchybień w biciu monet, – dalej przeydzie się do wykładu iak i przez kogo moneta bitą bydz powinna, – następnie wykaże się potrzeba monety zdawkowey, użycia złota i sre

bra

bra do bicia monet, skąd złoto srebro na monetę brać należy? – na koniec wykazanie potrzeby dostatku monety poprzedzi wykład o kredycie, a szczególnie o papierowych pieniądzach, o ich korzyści i szkodliwości oraz o zasadach wydawania onych – w szczególności zaś wyjaśnienie cyrkulacyi pieniędzy, iey skutków i naylepszych sposobów obiegu pieniędzy.

Kredyt iako środek pomocniczy cyrkulacyi, iego pojęcie i działanie, środki i sposoby, iakiemi kredyt na cyrkulacyą działa, wskaże wszczególę potrzebę banków i papierów bankowych,

których

których wedle rodzajów wyszczególnienie i wskazanie ich celów i użytku – naprowadzi do wykładów stosownego urządzenia banków.

Po wyłożeniu traktatu o bankach nastąpi szczegółowy wykład o pieniądzach papierowych a mianowicie o papierach rządowych-handlowych wszelkiego rodzaju wexlach, assygnacyach i tym podobnych a wyszczególnienie i opis pojedynczych gatunków papierowych pieniędzy materyą o cyrkulacyi i kredycie, a tem samem o rozdzielaniu dochodów i bogactwa Narodu zakończy.

W wykład

W wykładzie ostatniego oddziału Ekonomii Narodowej to jest traktatu o Konsumpcyi czyli z użyciu dochodów Narodowych wyjaśni się co jest zużycie i iaka onego dążność – daley sposoby zużycia – następnie prawa Ekonomiczne zużycia i iego działań w ogólności – w szczególności zaś wyłożonem zostanie co stanowi potrzebę, co zbytek, a co marnotrawstwo; iak działa potrzeba a iak zbytek na dochody i bogactwo Narodu – na koniec wyszczególnienie zasad Konsumpcyi tak natury samey iak i konsumpcyi Państwa – kurs

Ekonomii

Ekonomii Narodowej uzupełni.

Ekonomia Rządowa

W wykładzie drugiego Ekonomii polityczney oddziału to iest w wykładzie Ekonomii Rządowej, wstęp wyjaśni pojęcia teyże i iey dwoiaką dążność, z którego podział – na Policją i Finansy, po tych szczegółowem opisanu nastąpi traktat o różnych systematach Ekonomii czyli Gospodarstwa Narodowego w historii Umiejętności Politycznych iuż nadmienionych.

W dalszem wykazanych wyżey Gospodarstwa Krajowego podziałach szczegółowem i koleynem rozwinięciu, pierwsze зайmie miejsce

Umiey

Umiejętność - Policyi.

W tey wstępny wyiaśnieniu wyłożone zostanie główne oney wyobrażenie, duch, zamiar, i rozciągłość, tudzież podział na Policyą - i umiejętność Policyi - daley na umiejętność ogólney państwa czyli Kraju Policyi i na umiejętność szczególney czyli mieyscowey Policyi.

Umiejętność ogólney Państwa Policyi, wyłuszczy zasady, nayprzód ogólnego, a nastęnie i prywatnego bezpieczeństwa.

Ogólne bezpieczeństwo wskaże potrzebę obrony samego państwa iego formy Rządu i ogólnych urzędzeń - szczególności zaś urzędzeń

przeciw

przeciw buntom, rozruchom – daley
przeciw rozbojom i bandom rozbó-
ników – na koniec przeciw naduży-
ciu i złemu porządkowi publicznych
ustanowień, wymiaru sprawiedliwo-
ści i sameyże Policyi – a mianowicie
nayprzód pod względem prawodaw-
stwa, następnie zaś pod względem
wykonania praw tak w ogólności, iak
i pod względem osadzenia publicz-
nych urzędów.

Za obroną Państwa idzie obrona
i bezpieczeństwo osoby Rządzcy iego
familii, tudzież mieysca ich pobytu;
w którey wyjaśnieniu przytoczone
zostaną ustawy i ich powody surow-
szego na zbrodnie przeciw Władzy
Naywyższej popełnioniane rygoru.

W wykład

W wykładzie umiejętności Policji prywatnego bezpieczeństwa wyłożone zostaną traktaty dotyczące bezpieczeństwa osobistego, bezpieczeństwa własności czyli majątków, oraz bezpieczeństwa domowego. W traktacie bezpieczeństwa osobistego pierwsze miejsce zajmie bezpieczeństwo życia, czyli Policja lekarska, której przedmiot iakkolwiek w Wydziale Lekarskim osobny kurs stanowi tu iednak pod względem ustanowień rządowych wykładaną bydź musi.

Tę wypada podzielić na ogólną policją zdrowia i na urządzenia medyczne ratunkowi zdrowia poświęcone. Pierwsza wyjaśni starania publiczne o zdrowie, tak żyć zaczynających /: ro-

dzących

dzących się/ iak iuż żyjących,
- względnie tych o zapobieganiu nie-
zdrowości mieysc mieszkalnych i sa-
mychże mieszkań - o zaradzeniu nie-
zdrowiu z wiktuałów i innych potrzeb
życia wyniknąć mogącemu - daley
o usunięciu szczególnych przypad-
kowych niebezpieczeństw życia -
i o ustanowieniu ratunku dla uległych
takowom niebezpieczeństwom.

Druga obeymie wyjaśnienie zakła-
dów medycznych i ich urządzenia
w ogólności - w szczególności zaś
traktować będzie o kreowaniu medy-
ków-Chirurgów-Akuszerek-Apteka-
rzy-i.t.p. - o publicznych zakładach
lekarskich, iako to o Lazare-

tach

tach i urządzeniach obowiązkowego odwiedzania ubogich chorych w prywatnych domach przez medyków do tego przeznaczonych: - o szczególnych szpitalach dla położnic, ubogich, obłąkanych i szalonych - o urządzeniach kąpeli i źródeł mineralnych, - na koniec urządzenia przeciw powietrzu, morowi epidemii - tudzież przeciw ospie i chorobom sifilitycznym traktat takowy zakończą.

Następne wyjaśnienie zasad policyjnych względnie bezpieczeństwa honoru i wolności obeymie wykład obrony tak osobistej iak i obywatelskiej wolności, daley zaś obrony honoru i do-

brego

brego imienia z czym połączy się traktat o pojedynkach.

Drugi podział Policji bezpieczeństwa własności czyli majątku mający na celu, wyłuszczy potrzebę obrony majątku przeciw wzajemnem między obywatelami naruszeniom, a mianowicie przeciw kradzieży – oszustwu i.t.p. daley przeciw lichwiarstwu, w którego opisanu namieni się o prawach przeciw lichwie, oznaczeniu prawnego procentu – oraz o publicznych kredytowych zakładach. –

Daley wyszczególni się potrzebę obrony majątku przeciw nieszczęściom i niebezpieczeństwom z na-

tury

tury i z przypadku wynikającym jako to: przeciw pożarom, wylewom wody, burzom, trzęsieniu ziemi w dawnych czasach i u Nas trafiającemu się i.t.p. – W oznaczeniu obrony przeciw pożarom, czyli w tak zwanej Policji ogniowej wyrażone będą potrzeba i sposoby uchronienia się, odkrycia i rozgłoszenia wybuchu pożarowego – gaszenie i tłumienie ognia czyli w ogólności ratunku w niebezpieczeństwach przez pożar zrządzonych na koniec opisane zostaną zakłady których działanie po pożarach początek biorą, to jest pomoc poszkodowanym niosą, ia

kiemi

kiemi są Towarzystwa i Assekuracye ogniowe. – Szkody i niebezpieczeństwa iakie wylewy wód zrządzaia, wymagaiąc zakładów i urządzeń dla ich odwrócenia, są zarazem i przedmiotem urządzeń Policyinych w których wykładzie wyiaśni się iak dalece mieć należy dozór nad rzekami, i innemi wodami, iak budowy w tym celu prowadzone bydź muszą, – iakie-mi sposobami szkód wylewami wód zrzządzanych uniknąć można – a iak w wydarzonym wypadku wylewu ratunek dawany bydź winien.

Podobnież wyiaśnienie sposobów unikania i zapobiegania szkodom z burz i trzęsień ziemi

i tem

i tem podobnych wypadków, obemy-
mie wykład urządzeń policyjnych.

Na koniec szkody wojną zrządzone
– podział i wynadgrócenie onych
w ogólności, w szczególności zaś,
szkody i ciężary wojenne z kwate-
runków, liwerunków, kontrybucyi,
zakończą wykład Policyi bezpieczeń-
stwa własności na celu mającey.

Policya bezpieczeństwa domowego
obejme granice teyże i wyobrażenie
pokoju domowego w szczegółach
zaś, właściwą policyą familiyną pod
względem karności domowej zay-
mie się daley obemy policyą służą-
cych i Policyą go-

spod

spodarstwa domowego w ogólności, a mianowicie pod względem zarobkowania, pod względem wydatków i pod względem lekkomyślnego dłużenia się.

Policja oświecenia wyłoży najprzód traktat o ludności, następnie zaś przepisy właściwej Policyi oświecenia w znaczeniu ściślejszem.

W Traktacie o ludności wyłożoną zostanie wiadomość o sposobach zachowania ludności i o spisach teyże, w szczegółach zaś o obrachowaniu ludu podług Ksiąg zeyścia, urodzin i małżeństw. – Daley wyłuszczone zostaną urządzenia pomnożenia ludności na celu maiące, a w tym porządku mówić się będzie o braku lu-

dności

dności, o przeszkodach pomnażania oney, iakimi są beżzenność, wypro-
wadzanie się z Kraju /:emigracyi:/
i.t.p. – następnie wykazane będą spo-
soby powiększania ludności w ogóle
– wszczególe zaś o małżeństwach, im-
migracyi, zakładaniu kolonii i dawa-
nia przytułku żydom: – to nastęrczy
znowu przedmiot wykładu o prze-
ludnieniu i sposobach zaradczych.

W traktacie właściwey Policyi oświe-
cenia w znaczeniu ściśleyszym wyło-
ży się w ogólności iey zakres w szcze-
gólności zaś obeymie się wykład
o właściwey Policyi Naukowej – póź-
niey zaś o Policyi rękodzielni-

czey

czyli o przemysłowym wykształceniu Narodu.

Pierwszy wykład wyrazi udział Rządu nad oświeceniem i wychowaniem młodzieży, następnie obeymie publiczne zakłady naukowe, a mianowicie:

a/ Szkoły i Policją szkolną, rodzaje szkół i urządzenie szkolnego dozoru.

b/ Akademii szczególne iako to: Kameralne, leśnicze, rolnicze, górnicze, weterynaryi – daley Akademii Sztuk mianowicie, malarstwa, rzeźbiarstwa, budownictwa, muzyki i szkoły teatralne.

c/ Uniwersy

c/ Uniwersytety w ogólności – a w szczególności ich urządzenia wewnętrzne – następnie Towarzystwa Naukowe, umiejętności i sztuk, zbiorry, gabinety dla umiejętności i sztuki, biblioteki, muzea, i.t.d.: na koniec oświecenie przez książki czyli policją Książek i Litteratury, a mianowicie o wolności i ograniczeniach druku: – co się zaś tyczy samego czytania zwróci się uwaga iaki dozór mieć należy nad gazetami i.t.p. pismami.

Do oddziału Policji nad oświeceniem publicznem czuwającej, należy także i Poli-

cya

cya obyczajności, czyli moralnego ukształcenia.

Tu naypierwsze miejsce należy Religii – zasady Rządu pod tem względem stanowią część Policyi religii-
ną zwaney – wyłuszczą nayprzód wogólności stosunki Kościoła z Rządem, po których, a szczegółowo nauki o tolerancyi wyjaśnieniu, wykład innych tu należących stosunków nastąpi.

Oddzielny ustęp, зайmie, pod względem oświecenia, zabaw publicznych, a szczególniey teatrów i urzędzeń stosownych, wyobrażenie.

Policya

Polityka rękodzielnicza i nad przemysłowem wykształceniem Narodu czuwająca obeymie nayprzód ogólneoney zasady, mianowicie o prawdziwey rękodziel dążności i o wpływie Rządu do rękodziel, a w szczególności iakie są pod tym względem Rządu powinności, tak co do przepisów rękodzielniczych i oznaczenia dla pewnych rękodziel miejsc stosownych z względu na niebezpieczeństwo lub nieprzyjemność z wykonywaniem onych połączone: – daley co do monopoliów i przywileiów, iak pod względem zapomożeń pienniężnych regalizowania nie-

których

niektórych rękodzieł, własnych Rządu przedsiębiorstw w tychże, i dozoru nad niemi; – co? Rząd może czynić w celu usunięcia prawdziwych przeszkód przemysłu, i iak? czynnie dla przemysłu działać obowiązany w kształceniu onego przez towarzystwa przemysłowe, szkoły rzemieślnicze, nagrody i patenta.

W wykładzie usunięcia przeszkód przemysłu, a mianowicie ubóstwa, drogości, niedostatku środków komunikacyjnych i dróg; – poprzedzi najprzód wyjaśnienie zasad Policyi ubóstwu i żebractwu zapobiegającej, do

których

których opieka nad ubogimi a szczególności nad zakładami do tego zmierzającymi iako to nad domami pracy i miejsc dobroczynnego schronienia dla obywateli podupadłych – dalej opieka nad wdowami podrzutkami i sierotami należy.

Usunięcie drogości nastęczy sposobność mówienia o staraniach ułatwiających wolność handlu zbożowego zakładów magazynowych i.t.p. –

Na koniec przeszoda iaką brak komunikacyi i dróg handlowych zrządza, dozwoli wyłożyć potrzebę troskliwości Rządowej o

drogi

drogi, mosty, kanały, spławność rzek i.t.p. a z tego wypłynie materya o środkach komunikacyjnych, iakimi są: urządzenia poczt, furmanów i posłańców.

Szczegółowa Policya nad przemysłami czuwaiąca a mianowicie nad Gospodarstwem Ziemiańskim, kierowaniem onego z strony Rządu przez ustawy i urządzenia policyi gospodarczey, iuż w usunięciu przeszkód i wad uprawy roli w ogóle, niestosowności nieuprawney do uprawney części gruntu – ograniczonego zarobku, po-

siada

siadania i oznaczoney obszerności posiadanych dóbr, iuż w zaradzeniu pojedynczem przeszkodom, pod względem poddaństwa i ciężarów, naymu do usług, czynszów i dziesięcin, iuż pod względem braku paszy, robotników i czeladzi – wyjaśni tak niedogodności iak sposoby zaradzenia onym. –

Następnie wykaże się iak Rząd działać winien w zachęceniu i wspieraniu rolnictwa, przez asekuracye i zaprowadzenie pobocznych gospodarskich zatrudnień, które wolny od prac zwyczajnych czas zajmując, tem samem lenistwu szczególniey w chwilach zimowych

zapo

zapobiega. Urządzenia policyjne pod względem pojedynczych gałęzi gospodarstwa wiejskiego rozciągają się do uprawy pól, ogrodów i sadów – do chodowania bydła, koni i owiec – do starania o lasy i polowania.

Daley wyłożone zostaną zasady gospodarstwa górniczego i policyi górniczey – poczem nastąpi wykład policyi handlowey i fabryczney w ogólności – tudzież szczegółowo, o cechach, giełdach i ich usunięciu, o poprawie stanu rzemiosł, przez zaprowadzenie stosownych naukowych zakładów, tudzież

ustano

ustanowienia nadzoru do ocenienia wyrobów i dobroci ich poświadczania obowiązanego – o magazynach dla ubogich robotników i innych tego rodzaju pomocach. –

Traktat ogólney Państwa Policyi zakończy w ogólności wyobrażenie handlu, iego wpływu na pomyślność Narodu i wyraża przeszkody usunięciu ulegające; dalej wykaże zasady Rządu co do handlu a mianowicie iego bezpieczeństwa pod każdym względem, szczególniey pod względem kredytu, stosunków wexlowych, układów handlowych, iarmarków, targów i handlowych

kom

kompanii. –

Umiejętność szczegółowej czyli mieyscowey Policyi na policyą mieyską i wieyską dzielaiącą się obeymie w ogólności wiadomość o miastach ich celach, rządzie i urządzeniach policyinych, tudzież o szczegółowych mieyskich urządzeniach policyinych, tyczących bezpieczeństwa zdrowia i przyjemności dla mieszkańców.

W Policyi zaś wieyskiej oprócz odwołania się do zasad w ogólności powyżey wymienionych, uczyni się nadto wzmianka o sposobie zakładania wsi, który tak we wzglę-

dzie

dzie lepszego zarządu iak i bezpieczeństwa od ognia, doświadczenie wskazało. –

Po zakończeniu w porządku dopiero wyrażonym wykładu umiejętności Policyi, ostatnia Umiejętności Ekonomii polityczney a w szczególności Ekonomii Rządowej część druga to jest: –

Finansya

czyli umiejętność o dochodach i wydatkach państwa do osiągnięcia celu jego potrzebnych, do wykładu pozostająca da poznać w wstępie dążność i główną iey zasadę:

nastę

Następnie zaś po nadmienieniu o iey litteraturze wyłoży traktaty nayprzód o wydatkach, daley o dochodach państwa.

W wykładzie wydatków rządowych, ogólne ich wyobrażenie poprzedzi szczegółowy następny opis wydatków na utrzymanie Rządzczy Państwa czyli wydatków dworu panującego tudzież wydatków na utrzymanie właściwego Państwa czyli Rządu potrzebnych które albo się tyczą zewnętrznych albo wewnętrznych Kraju stosunków; – do pierwszych policzone zostaną wydatki wojskowe, tudzież wydatki dyplomatyczne; – następnie wyłuszczenie właściwych, wewnętrznych Rządu wydatków, przeznaczonych na utrzymanie tak administracyi Kraju, iak i wymiaru sprawiedliwości, na koniec zniesienia

długów

długów publicznych zakończy naukę o wydatkach. W traktacie o dochodach Państwa, wykazane będą ich zasady i przeznaczenie w ogólności – dalej rozróżnienie dochodów państwa, od dochodów panującego.

Poczem nastąpi wykład zwyczajnych dochodów Państwa, w którym mowa będzie najprzód o właściwym Państwa, a mianowicie o dobrach tak zwanych koronnych, kameralnych i o regaliach – następnie zaś o podatkach: – pierwszych początku, użyteczności i rodzajów w ogólności wyłożenie, poprzedzi wykład o ich użyciu, w którym wykładzie rozróżnione zostaną wła-

ściwe

ściwe dobra, od należących pod ten oddział lasów, kopalni, źródeł i żup solnych, i wód publicznych; – sposoby użytkowania z dóbr, już przez wydzierżawienie na czas pewny, przez puszczanie w dzierżawy wieczyste, w całości lub podzielnie – przez własny państwa dobrami takowemi zarząd, puszczaniu na połowę korzyści i sprzedaż onych.

Co do lasów, kopalni i.t.p. wykaże się iak w zarządzaniu temi i ciągnięciu z nich użytku naykorzystniey sam Rząd przez własną onych administracyą wychodzić może unikaiąc szkód iakie prywatny zarząd za sobą pociąga. –

W wykła

W wykładzie o regaliach wyrażą się korzyści i szkody iakie z podciągnięcia pod tego rodzaju dochody wielu źródeł korzyści wynikały – następnie wymieni się które są istotne i prawdziwe regalia, że do tych iedynie gornictwo i bicie monety należy, których szczegółowe wyjaśnienie i podziały traktat zakończą.–

Do Drugiego oddziału zwyczajnych dochodów Państwa podług powyżey nadmienionego podziału, policzą się podatki, w wykładzie traktatu o tychże wyjaśni się nayprzód ich początek i różne rodzaje w ogólności, daley zasady podatkowania i rozbiór różnych rodzajów po-

datków

datków podług tychże zasad, w szczególności podatku osobistego i przemysłowego, podatku majątkowego, podatku od dochodów i podatku konsumpcyjnego.

Co do podatku osobistego wyszczególni się iaka jego zasada być winna, a następnie wykazaniem zostanie czyli tenże iako od głowy /:skąd nazwisko pogłównego:/ składany, może być względnie wszystkich równy iak to po dziś dzień jest w Turcyi czy i o ile względ na majątek i przemysł kontrybucentów miany być winien, oraz czy niedobór z powodu niedostatku uboższych na bogatszych rozkładanym być może iak to dawniej we Francyi bywało.

Co do poda

Co do podatku od majątku rozróżni się podatek gruntowy od kapitałowego, ten zaś podzieli się na podatek od bydła, od ruchomości, do którego podatek na zbytkowe przedmioty nakładany policzony będzie – na podatek od spadków i na podatek lotteryiny – na koniec policzy się do tego oddziału, podatki wywozowe: – każdego z tych rodzajów podatku ocenienie i wykazanie stosowności lub niestosowności onego rzecz wyjaśni. –

Co do podatku od dochodów, wykaże się jego zasada lecz zarazem i trudności w dokładnem wymiarze w ogólności, w szczegółach zaś udo-

wodn

wodni się że gdy w rozkładzie tego podatku na liczne trudności, niepewność i samowłasność natrafić można, przeto tenże iedynie iako podatek nadzwyczajny da się usprawiedliwić.

Co do podatku konsumpcyjnego wykaze się w ogóle iego korzyści i niedogodności, w wyszczególnieniu zaś pojedynczych tego rodzaju podatków traktować się będzie o akcyzach i ich naylepszem urządzeniu – o cłach i o stęplach wszelkiego rodzaju.–

Traktat o podatkach zakończy wyszczególnienie podatków w Kraju Rzeczypospolitey Krakowskiej i Królestwie Polskim pobieranych, ich

natury

natury oraz początku.

Po wyjaśnieniu zwyczajnych źródeł dochodu krajowego nastąpi wyjaśnienie źródeł dochodów nadzwyczajnych do tych należy nayprzód Skarb publiczny, którego zbieranie w czasach pomyślnych z żadnem prawie obywateli wysileniem następuje, a zaspokojenie z niego potrzeb publicznych w nadzwyczajnych przypadkach dogodnością się staie w tym wykładzie wyjaśni się początek takowych skarbów – daley sposoby gromadzenia onych, na koniec o niedogodnościach z zbieraniem takowem połączonych, oraz czy iest

konie

koniecznie potrzebne.

Po wtóre pożyczki publiczne czyli zaciąganie długów narodowych, w razach gdy brak Skarbu publicznego lub podwyższone podatki zwyyczajne i rozpisane nadzwyczajne, niedostateczność potrzebnego funduszu, do zaspokojenia nadzwyczajnych wydatków wykażą – czy i o ile z dobrem Kraju się łączą.

Po trzecie ukryte czyli raczej pozorne pożyczki iakimi są przedbory dochodów zwyczajnych, pożyczki przez lotteryie, wypłaty dożywotnie, tontyny – puszczanie w obieg obligacyi i wexłów wykupu na terminie z procentem zapewnione

go, wstrzymywanie wypłaty pensyi lub innych krajowych wydatków, na koniec ściąganie za zapewnioną zapłatą zbytniego złota i srebra od Obywateli – czy i które z tych środków dochody nadzwyczajne zapewniających są stosowne – czy i o ile więcej korzyści niż szkody nieurzadzają, oraz iakie są inne środki ratowania w razach potrzeby państwa – wykład o dochodach nadzwyczajnych zakończy. Ostatni traktat Finansyi, obejmie wykład o zarządzie finansowym, szczególnie zaś o urządzeniu Kass i rachunkowości. –

Teorya

Teorya gospodarstwa
Ziemiańskiego

Jak prostem i pojedynczem zdawać się może niewiadomemu rolnictwo i w ogóle całe ziemiańskie gospodarstwo, nauka iednak onego, a tem bardziey iego umiętńny wykład iest tak obszerny, że wymaga znaomości wszystkich umiętńności natury, szczególniey zaś Botaniki Mineralogii – Chemii Fizyki i Fizyologii, z matematycznych zaś Geometrii–Mechaniki–Hydrauliki i innych.

Gospod

Gospodarstwo Ziemiańskie iako część historyi, a raczey umiejętności naturalney, wykazuje zasady podług których uprawa ziemi pod rośliny i chodowanie bydła największą ile można korzyść zapewnić może.

Z wymienionych wyżej wiadomości pożytkowych Chemii i Fizylogiia na pierwszy wzgląd zasługują; - w wykładzie przeto teoryi Gospodarstwa Ziemiańskiego, po nadmienieniu historycznem wiadomości o początkach rolnictwa u starożytnych ludów i przeyscia do postępów w tymże aż po czas dzisieyszy przez Anglików poczynionych, a przez Oyca Agronomii

Albrechta

Albrechta Thaer udoskonalonych, poprzedzi krótkie tych dwóch umiejętności pod względem Ziemiaństwa wyłożenie, a szczególności o procesie chemicznem – o chemicznej sile, i o tem co stanowi materję w ogólności, – dalej wyszczególnienie powszechnych materji iakimi są ciepło, światło, powietrze, – woda, i inne nierozkładalne materje i ich związki między sobą lub innemi ciałami: – następnie da się wyobrażenie o rozbiorze ciał organicznych, tak roślinnych iak i zwierzęcych, to doprowadzi do wykładu dobrowolnego czyli naturalnego mieszania się ciał organicznych, przez rozkład onych, iaki zwyczajnie

przy

przy tak zwanem niszczeniu ciał następuje, organiczne bowiem ciała powiększey części z lotnych pierwiastków złożone dopóty trwają w całości, póki nie usposobią się do przeystcia w stan gazowy; – a następnie do wykładu o fermentacyi i przeistoczeniu ciał przez gnicie i zamienieniu się onych w humus, w znaczeniu rolniczem zwykle ziemią rodzajną zwany, lecz żadney własności, ani części składowych ziemnych nie mający. –

Po wykładzie takowem zasad chemicznych wyłoży się ogólne zasady fizyzyologiczne, wpływ i związek z Ziemiańskiem

Gospod

Gospodarstwem mające, a w szczególności wyobrażenie o organizmie i organicznem życiu, o powstawaniu istot organicznych i żywieniu się onych o różnych organicznego życia stanach, a mianowicie o wzroście i reprodukcji istot organicznych, o ich doskonaleniu i ulepszaniu, na koniec o chorobach czyli nadwężeniu stanu, normalnego i o stanie martwości czyli śmierci.-

Iakie wstępne wiadomości pomocniczych wyłożenie, dozwoli przystępu do wykładu Gospodarstwa Ziemiańskiego w ogólności, które poddzieli się na naukę o uprawie roli i na naukę ochodowaniu bydła. -

pierwsza

Pierwsza, to jest nauka uprawę roli na celu mająca wyłuszczy przedewszystkiem traktat o stanie rolnictwa początkowym, daley zaś wyjaśni się, iakie były i są zasady gospodarstwa trzech polowego, a iakie następnie nowszych czasów odkrycie w gospodarstwie płodozmiennem Thaera, korzyści przynosi: wyszczególni się płody, których kolej do zachowania, z korzyścią doświadczenie wskazało, – daley opisze się gospodarstwo Landdrosta v. der Lüche inaczey Meklenburkiem zwane. – Poczem nastąpi szczegółowe wyjaśnienie o przysposobieniu i uzdatnieniu

ziemi

ziemi do rodzenia, w którym porządku poznanie części składowych ziemi i ich stosunków jakie są działania gruntu – co żywność czyli posiłek roślin stanowi i jakim sposobem przez mieszanie mineralnych części rola się poprawia: – następnie mówić się będzie o upłodnieniu ziemi dla żywienia roślin – a w szczególach, o nawozie i zachodach około niego, o rozmaitych onego rodzajach i zastosowaniu w użyciu.

Dalej wyjaśni się uprawa roli przez narzędzia rolnicze, których użycia wykład poprzedzi materyą o zasiewach. –

Na koniec domieści się wiadomość o uprawie

szczegól

szczegółowem różnych rodzajów roślin, w którym porządku wyłuszczy się najprzód historią uprawy wszystkich rodzajów zboża, a następnie podobną historią roślin do paszy bydła przeznaczonych i iaryzyn.

Traktat o chodowaniu
bydła

Potrzeba nawozu do ulepszania gruntu w nauce rolnictwa wyłożona uderminuie następnie stan i ilość stosowną bydła, w którego chodowaniu dobrze urządzone gospodarstwo na

to

to względ mieć winno, iżby oprócz nawozu i potrzebney pomocy w robocie, inne zarazem korzyści zapewniało – do tego bydła rodzaju, w naszym klimacie należy bydło rogate – konie – trzoda i owce; – kozy zaś, drób, pszczoły i.t.p. mogą tylko pod szczególnymi warunkami do gospodarczego użycia być podciągane, – wybór tych lub owych determinować musi miejscowość, strawa, łatwość zbywania produktów np. wełny mleka i.t.p. Pod tymi względami mówić się będzie najprzód o chodowaniu bydła, w szczególności zaś

użytku

użytku bydła rogatego, koni i o popiepszaniu tychże rasy.

Następnie wyłoży się chodowanie owiec, sposoby poprawiania wełny i starania, iakiego pielęgnowania tego nader użytecznego zwierzecia wymaga. Na koniec wyłoży się użytek z bydła na opas przeznaczonego, a w tym porządku mówić się będzie nayprzód o opasie bydła rogatego i owiec, następnie zaś trzody i drobiu.

Zakończy traktat Gospodarstwa Ziemiańskiego, wykład systematu gospodarczego, pod względem stosunku nawozu do upra-

wy

wy roli – pod względem stosownej ilości paszy i żywności /:obroku:/ oraz stanu bydła dla wydania potrzebnego nawozu, dalej pod względem połączenia uprawy zboża z uprawą paszy – na koniec pod względem siły tak ludzi iak i zwierząt roboczych do wykonania systemu gospodarskiego potrzebnych oraz stosownego siły teyże użycia.

Wielka sztuka gospodarstwa ziemiańskiego zależy na ciągłym i użytecznym tak ludzi iak i bydła roboczego zatrudnieniu, do czego rozmaitość uprawy gruntów tudzież produktów iest potrzeb-

ną

bną. Do gospodarstwa bowiem nie-
tylko należy o dostatek zboża mieć
staranie, ale zarazem tak ludzie iak
i bydło powinno także swoje wyży-
wienie nagrodę, a nawet co do lu-
dzi ile można własny ubiór z gruntu
wydobywać, byleby tylko te pobocz-
ne cele głównemu nieszkodziły celo-
wi. Kto się kosztami na to koniecz-
nemi odstrasza, sam się oszukaie, bo
gospodarskie korzyści nie zależą na
oszczędzaniu nakładów, lecz na wie-
kszej wartości produktów względnie
kosztów wyłożonych: dopóki pro-
dukta i praca

nie staną

nie staną się tak rozmaitemi że większej liczbie ludzi i bydła zatrudnienia niedostarczą, a ziemia potrzebnej tychże liczby nie wynagrodzi, całe gospodarstwo zależeć musi iedynie od niepewności, czy się w oznaczonym czasie dostateczney liczby robotników i bydła dostanie lub przeciwnie. –

Wykład Konstytucyi Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitey Krakowskiej, zasadzać się będzie na exegetycznym onych tło – znaczeniu a w tym porządku wszelkie Dekreta

tak

tak Najjaśniejszego Cesarza Wszech
Rossyi Króla Polskiego iak równie
Statutów i Reskryptów Kommissyi
Organizacyney Rzeczypospolitey
Krakowskiej uwzględnione zosta-
ną. –

Ten iest krótki rys wykładać się ma-
jących umiejętności, iaki mnogość
powołania mego zatrudnień wszystkich
prawie czas wyczerpująca, przedstawić
dozwoliła, a który podłaskawe Sza-
nownych Professorów niegdyś moi-
ch ocenienie poddając, wybaczenia
usterków i niedokładności nadzieję
sobie czynię.

Pisano w Krakowie dnia 2. Lutego 1828 roku
Piotr Bartynowski O. P. D.

Spis treści

Przedmowa

Dorota Malec, Jerzy Malec
s. III

Ferdynand Kojsiewicz

*Programma Nauk Administracyjnych
w Uniwersytecie Jagiellońskim*
s. 1

Piotr Bartynowski

Programma z umiejętności politycznych
s. 29